

POPORUL ROMÂN — ISTORIE MULTIMILENARĂ

De milenii pe frontispiciul istoriei noastre naționale, strălucește adevărul dăltuit în lespezi și parafat în cronici că am fost și ne-am exprimat prin vremuri ca popor statornic și unitar. Este aceasta o trăsătură de proeminență a poporului român, un resort mereu generator de făuriri în linia progresului, prin forța lucrătoare și luptătoare a obștii celor mulți, a maselor largi populare, care și-au contopit ființa cu destinul gliei strămoșești. Masele sînt acelea care au dat individualitate istorică acestui pămînt, au făcut din continuitatea în vatra străbună un proces unic de creație și ascendență, înfruntînd potrivnicia împilatorilor interni, ca și a celor din afară. Lor le aparține marea dovadă că a dăinui în istorie ca popor distinct și unitar, a zămisli și a dezvolta o operă materială și spirituală înscrisă în datele unității sînt lucrare a mersului înainte. Și tot astfel, prin masele populare — purtătoarele progresului —, procesul propășirii gliei străbune glăsuiește că unitatea și independența este în fiecare ceas al istoriei un dat obiectiv-necesar, adevărindu-se ca factor de ascensiune și civilizație.

Înrădăcinată adînc în mase și devenită o puternică forță materială, conștiința unității, neatîrnării și dreptății sociale a străbătut veacurile, așezîndu-se ca trainic pivot de susținere a edificiului național. Seva ei s-a îmbogățit, a primit întemeietori noi prin gîndirea și acțiunea celei mai revoluționare, mai patriotice forțe a societății românești — clasa muncitoare —, înainte mergătorul și liantul poporului în lupta împotriva claselor exploataoare, pentru rînduiei noi, de libertate socială și națională.

Evocînd aceste momente semnificative ale glorioasei istorii a poporului român, continuitatea sa în spațiul geografic și istoric carpato-danubiano-pontic al vetrei strămoșești, luptele purtate împotriva marilor imperii invadatoare din diferite epoci pentru menținerea ființei sale naționale și statale, pentru unitate și neatîrnare, pentru progres și civilizație, evocăm o istorie „eroică de secole a poporului român, în decursul căreia — așa cum apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu — a ars mereu vie flacăra luptei pentru unitate, libertate și neatîrnare, pentru scuturarea jugului exploatării și asupririi, pentru afirmarea deplină și neîngrădită a geniului său creator, pentru asigurarea progresului și civilizației patriei noastre“.

*

Istoria românilor este istoria unui popor statornic, plămădit unitar în vatra vechii Dacii, care și-a urmat făgașul propriu de acțiune și manifestare, de civilizație materială și culturală spirituală sedentară, la zămislit valori de originalitate și trăinicie intrate de mult în patrimoniul culturii universale.

Numeroasele vestigii arheologice și mărturii scrise ale antichității demonstrează neîntreruptă continuitate de viață, de civilizație și cultură, de comunitate etnico-lingvistică, ale căror începuturi se confundă cu însuși procesul de antropogeneză. Civilizația traco-geto-dacă, dezvoltându-se în forme specifice și cu trăsături unitare pe această străveche vatră de viață și cultură s-a impus tot mai mult în centrul și sud-estul Europei, integrându-se activ în schimbul de valori materiale și spirituale ale antichității. „Cei mai viteji și mai drekți dintre traci“, cum îi numea Herodot pe geto-daci, au cunoscut o maximă afirmare politică, economică, culturală în secolul I î.e.n. Într-o societate geto-gacică stratificată cu mult înainte de sfârșitul secolului II î.e.n. în *tarabostes (pilleati)*, din rîndul cărora se alegeau regii și preoții, ce constituia clasa dominantă, căreia îi era aservită masa producătorilor, a „oamenilor de rînd“ (capilati, comati), Burebista trece la unificarea Daciei, în jurul anilor 70 î.e.n., într-un stat centralizat și independent, bazat pe democrația militară, a cărei suveranitate se exercita în margini relativ stabile, cuprinzînd regiunile de la patrulaterul Boemiei pînă la munții Haemus și țărmul nord-vestic al Mării Negre. Către mijlocul secolului, regatul dac cuprindea și toate cetățile colonii grecești de la Olbia, la Apollonia — întemeiate cu mult timp în urmă în ținuturile dacilor de pe țărmul apusean al Mării Negre. Clocotitoare activitate agricolă, meșteșugărească, comercială, edilitară și spirituală ce se desfășura în interior, a asigurat mijloacele necesare unor intense schimburi cu lumea din afară.

Unificarea politică, săvîrșită de Burebista, pe care contemporanii, cu dreptate, îl numeau „cel dinții și cel mai mare dintre regii din Thracia și stăpînitor al tuturor ținuturilor de dincolo și de dincoace de Dunăre“¹, a fost însoțită de o întărire considerabilă a puterii statului dac în conjunctura politică din a doua jumătate a secolului I î.e.n., cînd pericolul invaziei romane devenea tot mai evident.

Acest pericol a constituit o preocupare permanentă în politica și diplomația lui Burebista. Organizator desăvîrșit pentru timpul său, militar și diplomat iscusit, Burebista a reușit, printr-o politică înțeleaptă, să ridice Dacia pe o treaptă de dezvoltare superioară, să o impună ca principala forță politică și militară a timpului în zona central-sud-estică a Europei. Pentru a-și apăra statul, Burebista și-a organizat o armată puternică; după cum scria istoricul și geograful Strabo, ea crescuse neînchipuit de mult, încît putea să trimită la luptă la „două sute de mii de oameni“, ceea ce permite a se deduce că populația Daciei depășea două milioane de locuitori sedentarizați în așezări rurale și în peste 60 de *dave* (orașe), după cum rezultă și din unele izvoare.

¹ Vasile Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 78—80.

Burebista rămâne în istoria patriei și a poporului nostru ca una dintre cele mai fecunde și luminoase personalități. El a depășit limitele epocii sale, înscriindu-și numele între marile personalități ale antichității.

Epoca lui Burebista a pregătit epoca lui Decebal, regele erou al dacilor, care va avea de înfruntat una din cele mai mari forțe ale antichității — Imperiul roman. Astfel, primul secol al erei noastre consemnează începutul luptelor strămoșilor noștri pentru neatârnat și de apărare a unui teritoriu definit, care va deveni „suma vieții noastre istorice” — cum numea Mihai Eminescu lupta pentru independență la români.

Bun conducător militar, Decebal s-a impus în vremea sa și ca un iscusit diplomat și înțelept om politic. Raporturile sale cu Imperiul roman, tributul pe care Roma i-l plătea, în urma tratatului de pace încheiat cu Domițian, în anul 89 e.n., alianțele stabilite de marele rege cu popoarele din regiunile limitrofe Daciei, organizarea la Dunăre și în Carpați a unei întinse zone de rezistență — toate acestea, precum și amintirea numeroaselor înfrângeri suferite în urma confruntărilor cu dacii, au făcut ca războaiele pe care Imperiul le pregătea împotriva Daciei să fie considerate ca cel mai greu examen militar al romanilor. Traian, spunea Dio Cassius, „era copleșit când se gândea la sumele de bani pe care romanii trebuie să le plătească în fiecare an”².

După cucerirea unei părți a Daciei de către romani, în urma războaielor din 101—102 și 105—106, cucerire ce a avut urmări tragice pentru poporul dac, pe baza împletirii celor două civilizații și culturi viața economică, socială și culturală din aceste ținuturi a cunoscut totuși un anumit progres. Ceea ce trebuie subliniat este faptul că invazia romană nu a putut duce la destrămarea unității poporului dac; pe drept cuvânt afirma S. Mehedinți în lucrarea sa *Coordonatele etnografice* (București, Cultura națională, 1930, p. 94): „Un popor de dimensiunile celui dac, răspândit pe o arie geografică atât de întinsă și ocrotită de un relief atât de variat (atât din punct de vedere orografic, cât și din punct de vedere al hainei vegetale) nu putea fi desființat. Concepția aceasta catastrofală e în contradicție cu tot ce cunoaștem din istoria altor popoare”. Atât în interiorul provinciei romane, cât și între dacii liberi și cei din provincia romană au continuat permanente legături de viață materială, spirituală și politică, dezvoltându-se astfel unitatea de limbă, credință, obiceiuri. Simțămîntul de unitate, în cadrul aceluiași spațiu carpato-danubiano-pontic, la baza căruia se aflau o civilizație și cultură create în decursul a cîtorva milenii de viață sedentară, s-a întărit în noi condiții de organizare politico-administrativă.

Intrarea Imperiului roman în perioada declinului său politic și militar — ca urmare a puternicelor contradicții interne ce-l măcinau, a lovirilor date de popoarele subjugate ce se ridicau la luptă pentru eliberarea lor de sub dominația acestuia, ale populațiilor migratoare, a făcut ca administrația și legiunile romane să părăsească Dacia, începînd din anul 271 e.n.

Năvălirea populațiilor migratoare, începînd cu secolul al III-lea al e.n., aflate într-un stadiu inferior de dezvoltare economico-socială și politică față

² *Fontes historiae daco-romanae*, vol. II, p. 672.

de autohtoni, au provocat, în trecerea lor peste meleagurile românești, grave distrugerii și pustiiri, care au frânat mult timp dezvoltarea forțelor de producție, dar n-au putut schimba comunitatea de viață, limbă și cultură a poporului nostru, n-au putut opri cursul său istoric de unitate spre forme superioare de organizare politică și social-economică. Spre sfârșitul primului mileniu al erei noastre, locuitorii țării, dezvoltând tradițiile organizării dacice a obștei, a reușit să se organizeze în formațiuni statale proprii, menționate și în „Gesta Hungarorum”, cum sînt statele feudale românești conduse de Gelu, Glad și Menumorut, voievozi care au luptat cu vitejie împotriva regelui ungar Arpad, a politicii acestuia de jaf și cuceriri. Afirmîndu-și hotărîrea de a-și apăra independența și de a-și păstra integritatea voievodatului său, cronică menționează că Menumorut a răspuns cu demnitate trimișilor regelui ungar: „Spuneți lui Arpad, ducele Ungariei, stăpînul vostru, că-i sîntem datori, ca prieten unui prieten, cu toate ce-i sînt de trebuință, fiind el om străin și ducînd lipsă de multe. Iar pămîntul pe care l-a cerut bunăvoinței noastre nu i-l vom da niciodată... nici din dragoste, nici de frică... Și nu ne tulbură cu vorbe ca acele trimise, că e coborîtor din neamul regelui Attila, cel ce era numit „biciul lui Dumnezeu”. Chiar dacă acela a răpit cu sila pămîntul acesta de la strămoșul meu, acum însă... nimeni nu poate să-l mai smulgă din mîinile mele”³.

În spațiul românesc dintre Carpați și Nistru, cronicile vechi amintesc o serie de voievodate românești, cum sînt cele ale Cîmpulungenilor, Bîrlădenilor (în centrul Moldovei), ale Brodnicilor (între curbura Carpaților și Dunăre) ș.a. ca și cele ale lui Litovoi, Seneslau, Ioan, Farcaș, jupan Dimitrie, Balica, Dobrotiță și atîtea altele pe teritoriul dintre Carpați, Dunăre și Marea Neagră.

Procesul istoric obiectiv de constituire a statului feudal român centralizat, ca rezultat al dezvoltării și unificării voievodatelor de pe întreg teritoriul patriei noastre, a fost îngreunat atît de tendințele centrifuge interne, datorate fărîmîțării specifice feudalismului, caracteristică întregii Europe din acea vreme, cît și de vitregiile permanentului pericol extern. Așa se face că, începînd din secolul al X-lea, după sedentarizarea lor în Cîmpia Panonică, în pofida unei puternice rezistențe a românilor, în frunte cu voievozii lor, cetele regilor unguri încep expansiunea asupra Transilvaniei, reușind să-și instaureze dominația asupra acestui teritoriu românesc către sfârșitul secolului al XIII-lea.

Chiar și după această dată, românii din Transilvania și-au păstrat vechea organizare a „țării”, rezistînd și perpetuînd românitatea pe acest teritoriu, deși, în epoca respectivă, s-au așezat aici, alături de români, și alte populații, cum sînt sașii și secuii, legîndu-și pentru totdeauna soarta de poporul român. Documentele regilor unguri, datînd din acest timp, pomenesc destul de des de „Terra Blacorum” (Țara românilor). Țările Oașului, Lăpușului, Sălajului, Țara Hațegului, unde se întindea stăpînirea voievodatului lui Litovoi, reunind români de la nord și sud de Carpați, Țara Maramureșului, unde existau voie-

³ *Culegere de texte pentru istoria României*, vol. I, București, Editura didactică și pedagogică, 1977, p. 29.

vodatele românești ale Drăgoșeștilor și Bogdăneștilor, toate acestea atestă că la începutul secolului al XV-lea se manifestau încă larg libertățile și individualitatea politică a românilor în întreaga Transilvanie. În aceste condiții, organizarea administrativă a Transilvaniei a trebuit să aibă o structură deosebită de restul statului feudal ungar, păstrându-se pentru ea forma autohtonă de organizare: voievodatul, comun și celorlalte țări române. În această privință, umanistul ungar István Losontzy scria, în manualul său „Harmas kis tükör“ (Tripla oglindă mică), publicat în 1781, că Țara Ardealului, cu care Ungaria se învecina la răsărit, „se numea cândva Dacia de mijloc“; referindu-se la venirea în acest spațiu a ungarilor, el arăta că „regii unguri l-au stăpînit prin... voievozi ai Ardealului“. În aceeași problemă, Nicolae Iorga scria: „Dintre toate provinciile pe care le-a stăpînit Coroana Ungariei, singura care supt unguri a păstrat ca șef al ei un voievod, este Ardealul“⁴.

În ceea ce privește zona de la sud și est de Carpați, în secolele XIII—XIV, voievodatele s-au unificat în state independente, centralizate. Este de subliniat că Țara Românească (Țara Vlahiei, Țara Munteniei) și Moldova s-au afirmat ca state românești centralizate, independente și suverane, sub dinastiile Basarabilor și Mușatinilor ca urmare a victoriilor strălucite repurtate asupra oștirilor invadatoare ale regatului ungar și regatului polon, care încercau să-și extindă stăpînirea și asupra celorlalte ținuturi locuite de români. Cunoscutul document „Cronica pictată de la Viena“ mărturisește că, în 1330, când regele ungar Carol Robert a pătruns cu armata pe teritoriul de margini al Țării Românești, domnitorul român Basarab I l-a avertizat cu următoarele cuvinte: „să vă întoarceți îndărăt cu pace și să înconjuerați primejdia persoanelor voastre, pentru că dacă veniți mai mult înlăuntrul țării, nu veți putea nicidecum să înconjuerați primejdia“⁵.

Sentimentul de demnitate într-o țară liberă și independentă, de cîrmuitor stăpîn în patria sa și l-a manifestat cu pregnanță Mircea cel Bătrîn (1386—1418). Păstrînd cu strășnicie libertatea țării, prin aprigă luptă și printr-o înțeleaptă politică externă, el se intitula: „Io Mircea, mare Voievod și Domn cu mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpînind și domnind toată țara Ungro-Vlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătarești și Almașului și Făgărașului herțeg și Banatului de la Severin domn, și de amîndouă părțile de peste toată Dunărea pînă la Marea cea mare și cetății Dirstorului stăpînitor“. La rîndul lui, Roman Mușat se intitula: „Voievod al Țării Moldovei de la Munți și pînă la țarmul Mării Negre“⁶.

În sudul Dunării, statele feudale românești — „valahiile“ — de care vorbesc cronicile bizantine, nu au atins faza de centralizare politico-administrativă; condițiile politico-militare în care s-a desfășurat istoria lor — așezarea masivă a slavilor, supremația imperiului bizantin etc. — au determinat o dezvoltare specifică. Relațiile românilor din sudul Dunării și Peninsula

⁴ Nicolae Iorga, *Români și Slavi, Români și Unguri*, două conferințe ale Institutului sud-est-european, 1922, p. 48.

⁵ *File de cronici — Crestomatie*, București, Editura militară, 1973, p. 18.

⁶ *Documente privind istoria României*: (în continuare: D.I.R.), B veacurile XIII—XV, București, Editura Academiei R.P.R., 1950, p. 51.

Balcanică cu cei din nordul Dunării au fost însă permanente și trainice. Țara Munteniei, Moldova și Transilvania au constituit factorii cu influență determinantă asupra culturii materiale și spirituale a românilor din sud.

Deși Țările române au existat timp îndelungat ca state feudale separate, aceasta n-a afectat unitatea etnică a poporului român, exprimată în comunitatea limbii și culturii, în similitudinile structurii economice, sociale și culturale ale întregului teritoriu locuit de români. Între ele s-au păstrat în permanență legături strânse politice, economice, spirituale, organizarea internă (domnia, dregătoriile, justiția, armata, alte instituții feudale) în linii mari identice sau asemănătoare. Poporul și-a păstrat în continuare numele generic și străvechi pentru toți locuitorii patriei noastre, acela de român, chiar dacă, pe lângă acest nume, a mai avut și altele, luate după denumiri politice, zone geografice, denumiri de ape, munți. Numele de munteni, moldoveni, ardeleni, bănățeni, bucovineni, dobrogeni sau — în cuprinsul acestora și mai particularizate — moși (în Munții Apuseni) vrânceni (în Vrancea), birseni (în Țara Birsei) etc. — sînt subsumate categoriei istorice de popor român.

Concomitent cu procesul de organizare și consolidare a statelor feudale românești, Imperiul otoman cucerește și transformă în pašalicuri statele din Peninsula Balcanică ajungînd, la sfîrșitul sec. XIV, pe linia Dunării; în vecinătatea Țărilor române s-au creat ori s-au dezvoltat și alte state puternice sau imperii, cum au fost regatul polonez, imperiile habsburgic și țarist, ceea ce reprezenta un grav pericol pentru independența și unitatea poporului nostru. În aceste condiții, Țările române au trebuit să facă front comun (politic, militar, diplomatic, economic) împotriva agresiunilor și acțiunilor expansioniste ale marilor puteri, care își disputau interesele pe seama poporului nostru, ca și a altor popoare vecine.

Tocmai de aceea, lupta pentru unitate, libertate și neatîrnare constituie trăsătura caracteristică fundamentală a întregii istorii a poporului nostru, determinînd însuși modul lui de existență concepțiile și idealurile sale.

Nenumăratele bătălii pe care poporul român a fost nevoit să le poarte de-a lungul timpului, ca și jafurile și agresiunile distrugătoare la care a fost supus, eforturile de refacere, tributurile pe care a trebuit să le plătească (aproximativ 14.000 tone aur)⁷, au avut repercursiuni negative asupra dezvoltării sale, au îngreunat și încetinit evoluția sa economică și socială. În același timp, toate aceste suferințe și lupte l-au oțelit, i-au călit voința și dîrzenia, i-au sporit dragostea de țară, i-au întărit hotărîrea de a nu ceda în fața nici unei greutăți, de a nu pregeta în fața nici unei jertfe pentru apărarea patriei. Din rîndul poporului s-au ridicat mari conducători de țară și de oști, figuri luminoase de eroi și apărători ai năzuințelor sale de unitate, libertate și independență, de propășire și afirmare națională. În cronica acestor glorioase lupte au rămas adînc înscrise numele Basarabilor și Mușatinilor, ale lui Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Ioan Vodă cel Viteaz, Mihai Viteazul, Constantin Brîncoveanu, care s-au situat în fruntea luptei poporului împotriva coto-

⁷ Vezi „Anale de istorie” nr. 3/1978, p.

pitorilor. În lupta pentru libertatea patriei, pentru dezvoltarea de sine-stătătoare a poporului român, domnitorii patrioți au ridicat la arme masele largi populare, în special țărănimea; ei au recurs la un mod specific de purtare a războaielor de apărare, care s-a caracterizat prin crearea unui adevărat vid demografic și economic în calea inamicului și distrugerea forțelor acestuia în urma unor atacuri executate prin surprindere, cu ample acțiuni ofensive, atunci când împrejurările era favorabile. Acest gen de înfruntare armată este, în esența lui, ceea ce denumim astăzi război popular.

Din Suceava — vechea cetate de scaun a Moldovei — a răsunat de atâtea ori glasul de luptă al lui Ștefan cel Mare — ca să ne referim dintre toți doar la exemplul pe care l-a furnizat el istoriei. Sub brațul său oțelit s-au adunat de fiecare dată — în cursul celor aproape 50 de bătălii purtate pentru apărarea neatârării țării — zeci de mii de luptători, bravi apărători ai pământului românesc. Domnia lui Ștefan cel Mare este însemnată nu numai prin felul în care a știut să-și gospodărească țara, prin faptele vitejești săvârșite, prin strălucitele biruințe cîștigate asupra dușmanilor, dar și prin înțelepciunea cu care și-a consolidat relațiile diplomatice, începînd cu regatul Poloniei, regatul Ungariei, Rusia, Veneția, papalitatea, ajungînd pînă în Persia. El a ridicat curții domnești nu numai la Suceava, în orașul său de scaun, ci și la Iași, Vaslui, Hirău, Piatra Neamț, Huși, Bacău. O atenție deosebită a acordat el cetăților țării — Suceava, Cetatea Albă, Cetatea Neamțului; a ridicat cetăți noi la Chilia, Roman, Tighina și în alte locuri. Dinspre Munții Carpați spre cîmpie, Ștefan cel Mare a construit peste 30 de mănăstiri și alte lăcașuri de cult, vestigii de o mare valoare și frumusețe artistică, cu o mare înfrîurire politico-morală și culturală.

Victoriile repurtate de oștile române în timpul domniei acestor voievozi au permis Țărilor române să încheie înțelegeri și tratate cu Poarta, încă de la sfîrșitul sec. al XIV-lea, prin care se recunoștea puterea suverană a domnitorilor, iar în schimbul unui tribut Poarta se obliga să respecte și să asigure autonomia și integritatea teritorială a Țărilor Române. Legămîntul din 1393 dintre Baiazid și Mircea cel Bătrîn, numit în izvoarele otomane *ahidname* (capitulații) — de fapt un tratat politic — precizează că Principatul Vlahiei „să se guverneze ca și domnul său după propriile sale legi, și ca domnul Vlahiei să aibă dreptul de a face război și pace cu vecinii săi și să încheie tratate de prietenie cu ei“. În ceea ce o privea, Turcia se angaja să respecte toate aceste drepturi și să acorde protecția sa în schimbul sumei de 3.000 de galbeni pe care domnitorul se obliga s-o plătească anual⁸. Pe aceeași cale își asigură pacea și libertatea și țara românească a Moldovei; tratatul încheiat cu Poarta în vara anului 1456 este întărit de Ștefan cel Mare și Mehmed al II-lea în 1481⁹. Domnitorii celor două principate române

⁸ Gh. Petrescu, D. A. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, vol. I, București, 1888, p. 1—2.

⁹ Vezi A. Decei, *Tratatul de pace — Sulbname — indirect între Sultanul Mehmed II și Ștefan cel Mare*, în „Revista istorică română“, București, 1945, vol. XV, fasc. IV, p. 465. Mustafa A. Mehmed, *Din raporturile Moldovei cu imperiul otoman în a doua jumătate a veacului al XV-lea*, în „Studii. Revistă de istorie“, nr. 5/1960, p. 166.

au reînnoit tratatele cu Poarta de repetate ori de-a lungul secolelor, subliniindu-le statutul de țări „slobode și neatîrnate“.

În legătură cu cele de mai sus sînt de precizat două aspecte principale ale raporturilor româno-otomane. Menținerea vechilor privilegii politice ale Principatelor române, așa cum ele au fost înscrise în primele *ahidname*, respectarea acestor drepturi de Poartă, într-o perioadă cînd puterea militară și politică a imperiului era la apogeu, cînd statele vecine românilor cădeau, rînd pe rînd, sub sabia sultanilor și erau incluse în Imperiu, cînd în inima Europei, regatul ungar era desființat și Buda proclamată „pașalic“, la 1541, iar mai tîrziu Viena era asediată, se explică înainte de toate prin faptul că puterea otomană nu a putut înfrînge rezistența românilor. Tratatetele amintite au fost încheiate de domnitorii români nu de pe poziții de învinși, ci de învingători, asigurîndu-și astfel pacea și liniștea internă pentru dezvoltarea țării. În același timp, domnitorii români au întreținut relații active cu alte state europene, încheind tratate și acorduri de alianță în ideea consolidării neatîrnării țărilor lor. (vezi Tratatetele internaționale ale României — 1354—1920, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1975, p. 5—110). Pe plan internațional, existența Principatelor române libere în zona Carpaților, a Dunării și Mării Negre a constituit un punct de sprijin al luptei de eliberare a popoarelor subjugate din Balcani și un obstacol în calea expansiunii Imperiului otoman spre Centrul și Apusul Europei.

La mijlocul secolului al XVI-lea, cînd Poarta își instalează dominația asupra Ungariei pentru un secol și jumătate, creîndu-se *beilerbeilic-ul* cu reședința la Buda, Principatul românesc Transilvania iese de sub jurisdicția Ungariei și stabilește cu Poarta raporturi de vasalitate — suzeranitate prin genul de tratate *ahidname*, avînd deci un statut juridic ca cel al celorlalte două Principate române. O astfel de situație a fost de natură a determina strîngerea legăturilor între românii de pe ambele versante ale Carpaților, a stimula dezvoltarea colaborării pe multiple planuri între cele trei state românești libere. Se dezvoltă, în secolul al XVI-lea, negoțul între Moldova, Transilvania și Țara Românească și, concomitent, se intensifică schimburile cu Polonia, Grecia, Veneția și cu alte republici italiene, cu statele germane, cu Austria și Ungaria¹⁰.

Contradicțiile otomano-austriace, pentru dominație și influență în Europa Centrală, s-au accentuat în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. În acest context, situația Țărilor române s-a înrăutățit, ingerințelor otomane răspunzîndu-li-se cu o rezistență înverșunată, pentru apărarea fruntariilor și libertății. Conștiința unității de neam, de limbă, cultură și teritoriu a românilor determină acțiuni concrete în direcția refacerii unității vechii Dacii. Dezvoltînd concepțiile politice ale lui Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun, ale lui Vlad Țepeș, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, domnitorul Neagoe Basarab elaborează soluția diplomatică pentru menținerea ființei statale

¹⁰ Nicolae Iorga, *Istoria comerțului românesc*, București, Tipografia „Tiparul Românesc“, 1925, vol. I, p. 169.

românești, pentru asigurarea păcii¹¹. În acest spirit, voievodul promovează o politică de dezvoltare a relațiilor cu românii transilvăneni, sprijinind totodată biserica ortodoxă, ca element de sudare a conștiinței de neam. Pe aceleași coordonate, Petru Rareș contribuie, prin gândirea și activitatea sa politică și diplomatică¹², la întărirea unității lumii românești; Despot Vodă inițiază planul refacerii vechii Dacii prin eliberarea și unirea celor trei Principate române, iar Ion Vodă avea să afirme în fața întregii Europe hotărârea românilor de a-și păstra ființa națională, statul și libertatea.

Înfăptuirea unirii, la 1600, ca rezultat al dezvoltării istorice obiective a Țărilor române, al luptei maselor largi, a întregului popor, apărea ca o necesitate imperioasă. Momentul politic a impus astfel apariția unei personalități de talia lui Mihai Viteazul, capabilă să valorifice și să dea viață acestor realități, să împlinească un ideal pentru care militaseră la vremea lor și alți iluștri înaintași.

Înțelegerea lucidă a necesităților firești de dezvoltare și progres a Țărilor române, înțelegere care a depășit concepțiile închistării feudale, intuirea sensului evoluției istorice la scară europeană, care deschidea perspectiva unor prefaceri moderne, l-au făcut pe Mihai Viteazul să acționeze energic pentru fructificarea integrală a tuturor posibilităților politice interne și internaționale ale momentului, înfăptuind tot ceea ce era posibil în condițiile acelei etape istorice.

Atunci când tendințele expansioniste ale celor trei mari puteri vecine: otoman, habsburgic și polonez, când intențiile Porții de a-și extinde dominația spre centrul Europei vizau în mod direct Țările române, când obligațiile economice, financiare și de altă natură deveniseră deosebit de apăsătoare, când se făureau planuri de lichidare a autonomiei Țărilor române și de transformare a lor în pašalicuri, așa cum se-ntimplase cu provinciile românești Dobrogea (1417), Banatul și Crișana (1552), cu o serie de țări balcanice, cu o mare parte din Ungaria, Mihai Viteazul a dat semnalul luptei antiotomane.

Ca un simbol al dreptului istoric de a trăi liber și independent în vatra strămoșească, poporul român a reușit să înfăptuiască actul cel mai strălucit al evului mediu românesc, realizând, acum aproape patru secole, sub domnia lui Mihai Vodă Viteazul, prima unire politică a Țărilor române în hotarele ce cuprindeau cea mai mare parte a teritoriului vechii Dacii. După realizarea acestui act politic, Mihai Viteazul se intitula în hrisoavele sale cu îndreptățită demnitate: „...domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei“. Pe bună dreptate, istoricul Gaspar Bojtinus vedea în unirea Țărilor românești „inevitabilis factorum lex“ (Împlinirea unei legi a destinului inevitabil).

¹¹ Vezi Ștefan Ștefănescu, *Lupta pentru afirmarea de-sine-stătătoare a poporului român, constantă a istoriei medievale românești*, în „I.R.“, p. 53—54. Vezi și *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* (text ales și stabilit de Florica Moisiș și Dan Zamfirescu), București, Editura Minerva, 1970.

¹² Vezi Nicolae Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, Ediția a III-a, Vălenii de Munte, 1932, p. 201.

Pentru independența, libertatea și unitatea Țărilor române Mihai Viteazul și-a închinat toată viața. El n-a precupețit nimic pentru acest țel: nici avere, nici familie și nici sîngele său. Într-o scrisoare către Ferdinand I de Medici, mare duce toscan, el spunea: „Am cîrmuit trei țări românești: Țara Românească, Transilvania și Moldova. În vremea aceasta oricine poate vedea că n-am cruțat nici cheltuieli, nici osteneală, nici sînge, nici propria-mi viață”¹³.

Deși realizarea unirii Țărilor române sub domnia lui Mihai Viteazul a fost de scurtă durată, ea a rămas o prezență vie în cugetarea și simțirea atît a contemporanilor, cît și a urmașilor săi. „... ideea unirii țărilor române — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt adînc împlîntate în însuși sîngele, în conștiința și spiritul întregului nostru popor”.

Idealul unirii, înfăptuit în 1600 sub Mihai Viteazul, s-a transmis de la epocă la epocă, de la generație la generație, fiind o dominantă a gândirii și acțiunii politice, diplomatice, militare și culturale ale marilor voievozi munteni și moldoveni ce i-au urmat: Matei Basarab, Vasile Lupu, Mihnea al III-lea, Șerban Cantacuzino, Gheorghe Duca, Constantin Brîncoveanu, ca și ale principilor Transilvaniei: Gabriel Bethlen, Gheorghe Rákóczi I, Gheorghe Rákóczi II și alții.

Cele mai înaintate personalități ale culturii românești din întregul ev mediu — și continuu după aceea, în epoca modernă — scrierile tipărite dincoace sau dincolo de Carpați, dincolo sau dincoace de Milcov, au evocat cu venerație epoca și personalitatea lui Mihai Viteazul, unirea, înflăcăriind aspirația seculară de unitate a tuturor românilor în frontierele lor firești. „Mihai — sublinia pe bună dreptate istoricul Grigore Tocilescu — a rămas pururea eroul național al tuturor românilor, simbolul de unire al fraților despărțiți de vitreaga soartă și de vecinii cotropitori”¹⁴. La rîndul său, Nicolae Iorga scria: „A-l uita pe Mihai Viteazul, acum și întotdeauna ar fi să ne uităm pe noi înșine, să părăsim menirea noastră”¹⁵.

Opera săvîrșită de Mihai într-un moment de apogeu a puterii otomane a demonstrat popoarelor asuprite din Balcani că eliberarea și unitatea statală sînt pe deplin realizabile. Așa se și explică de ce figura marelui principe român intră în libertatea orală și scrisă a popoarelor sud-dunărene subjugate de turci. Aceste popoare văd în Mihai pe eliberatorul lor. Dionisie Rally Paleolog, fost mitropolit al Tîrnovei, îi cere să treacă cu oastea lui în sudul Dunării și să alunge pe stăpînitorii otomani. În 1600, Dionisie, mitropolitul Larisei, care conduce revolta contra turcilor, este acuzat de a fi primit un însemnat ajutor din partea domnului român. Stavrinios din Malsiani, ca și alți oameni de litere ai timpului, impresionat de opera și personalitatea lui Mihai, îi închină un poem; în cîntecele populare grecești, în baladele mace-

¹³ După I. Lupaș, *Lecturi din izvoarele patriei*, București, 1928, p. 145—146.

¹⁴ Gr. Tocilescu, *Doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul*, București, 1877, p. 3.

¹⁵ Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul pentru poporul român*, București, 1901,

donene, în poeziile populare bulgărești, Mihai Viteazul este eliberatorul creștinilor din sudul Dunării este marele învingător al „neînvinșilor otomani. La Praga, victoriile lui Mihai sînt anunțate poporului prin salve de tun, se fac slujbe în biserici în cinstea lui. Domnitorul țării unificate a românilor era considerat eroul chemat să elibereze Constantinopolul¹⁶.

Marile imperii, Austria și Turcia, amenințate direct și indirect în politica și posesiunile lor, de existența unui stat puternic, unificat și independent al românilor, au intervenit violent, făcînd să eșueze construcția lui Mihai Viteazul prin uciderea lui. Precedentul fusese încă creat; se demonstrase posibilitatea practică a unirii sub un singur domn al celor trei țări române, se demonstrase caracterul temporar al stăpînirii străine. Unirea de la 1600 marca începutul unei noi etape în lupta românilor pentru unitate națională; în același timp ea era un stimulent puternic în lupta de eliberare de sub ocupația străină a popoarelor din sud-estul și centrul Europei.

Faptele istorice dovedesc că, începînd din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea, cînd puterea Imperiului otoman era în declin, în timp ce puterea Austriei și Rusiei creștea, Țările Române au fost la interferența intereselor celor trei mari imperii. În această situație, Poarta, căutînd să facă față permanentelor presiuni ale celorlalte curți imperiale, a încercat, nu de puține ori, să-și rezolve greutățile militare și politice pe seama Țărilor Române. Pentru a se apăra de consecințele unei asemenea stări de lucruri, acestea au încercat să deçoace planurile de dominație din partea Imperiului otoman, încheind o serie de tratate, pe picior de egalitate, prin care se asigura, fie și pentru perioade scurte, respectarea păcii și liberei lor dezvoltări. În acest context se înscriu tratatele încheiate cu Rusia care, vizînd îndeaproape o serie de provincii aflate sub dominația otomană, își aroga în același timp rolul de protectoare a popoarelor ortodoxe împotriva asupririi otomane. În anul 1656, în timpul domniei lui Gheorghe Ștefan și a țarului Alexei Mihailovici, se încheie primul tratat politic, cunoscut pînă acum, între Moldova și Rusia¹⁷. În primul articol al acestui tratat Rusia se obliga să respecte rînduielele Moldovei, așa cum au fost înainte, adică fără nici un amestec în politică și administrație. Cu alte cuvinte, Rusia se obliga să apere Moldova împotriva Imperiului otoman. De asemenea, prevederile tratatului încheiat de Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, cu Petru cel Mare, țarul Rusiei la 13 aprilie 1711, aveau la bază aceleași principii¹⁸. Cei doi conducători au tratat ca între suveranii a două state independente și nu prin intermediul Porții.

Declinul tot mai vădit al Imperiului otoman, începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, a agravat situația Țărilor române, asupra cărora se interferau mult mai presant interesele contradictorii și cotropitoare ale celor trei imperii vecine. În aceste împrejurări, după ce Austria reușește, în

¹⁶ Neagoe Manole, *Mihai Viteazul*, Craiova, Edit. „Scrisul românesc”, 1976, cap. XIX, p. 291—300.

¹⁷ „Revista istorică română”, anul III/1933, p. 241—246.

¹⁸ *Colecțiune de tratate și convențiuni ale României cu puterile străine de la anul 1368 pînă în zilele noastre*, București, 1874, p. 76.

1688, să-și impună dominația asupra Transilvaniei, Poarta este pusă în situația de a consimți — deși nu avea dreptul să o facă — cesiuni teritoriale pe seama Moldovei, prin tratatele încheiate în 1775 și 1812¹⁹. Referindu-se la caracterul nejust al acestor modificări teritoriale, Karl Marx aprecia că „Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, pentru că Poarta n-a fost niciodată suverană asupra Țărilor Române. Poarta însăși recunoscuse acest lucru, când, la Carlowitz, presată de poloni să le cedeze Moldo-Vlahia, ea răspunse că nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece capitulațiile nu-i confereau decât un drept de suzeranitate”²⁰.

Lupta pentru unitate națională și independență de stat s-a îmbinat strâns cu lupta pentru dreptate socială. Marile mișcări sociale, cum au fost răscoala de la Bobilna (1437), războiul țărănesc în frunte cu Gheorghe Doja (1514), marea răscoală de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan (1784) — prima răscoală națională antifeudală pe continentul european — sînt pilde ale hotărîrii cu care masele asuprite — români, mgahiari, secui, sași — s-au ridicat împotriva exploatării feudale, pentru recunoașterea drepturilor lor sociale și politice, pentru o viață liberă. Karl Marx scria despre Horea că a devenit „eroul povestirilor populare și simbolul renașterii Daciei”.

Atunci cînd, în procesul destrămării orînduirii feudale, al apariției și dezvoltării relațiilor capitaliste, începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, elementelor de unitate materială și spirituală, de limbă și cultură, de unitate etnică și a conștiinței de neam, aspirațiilor și idealurilor comune li s-au adăugat impulsul dinamic al progresului economic, capitalist, nevoia lărgirii și asigurării unei piețe unitare, conștiința unității de neam s-a dezvoltat în conștiința națională, iar năzuința de unitate a devenit țel politic, țel unirii tuturor forțelor românești într-un stat național unitar.

Un rol important de afirmarea conștiinței naționale, ca fenomen istoric, l-a avut pleiada de renumiți cronicari, ca și reprezentanții de seamă ai culturii românești care au contribuit la dezvoltarea conștiinței unității poporului român, a originii lui comune, prin sublinierea luptelor seculare duse împotriva cötropitorilor, a momentelor de strălucire ale istoriei sale. Acestea toate îl îndreptățeau pe cărturarul român de renume european, Dimitrie Cantemir, să afirme: „Neamul moldovenilor, muntenilor, ardelenilor, cu toții cu un nume de Români se chiamă”. La rîndul lui, stolnicul Constantin Cantacuzino spunea că: „românii înțeleg nu numai ceștia de aici (din Muntenia *n.n.*) ce și din Ardeal (...) și moldovenii și toți cît și într-altă parte se află și au această limbă... Pe aceștia, cum zic, tot români îi ținem, că toți aceștia dintr-o fîntînă au izvorît și cură”.

În profunde transformări ce se petrec pe plan general european în secolul al XVIII-lea, în mișcarea socială și de idei înnoitoare care se dezvoltă și se afirmă neconținut, Principatele române aduc o contribuție origi-

¹⁹ Vezi pe larg „Anale de istorie”, nr. 6/1977, p. 61—87; vezi și *Vostocinii vopros vo vneșnei politiki Rossii — konet XVIII—XX*, redactor responsabil N. S. Kiniapina, Moskova, Izd. Nauka, 1978, p. 67.

²⁰ Karl Marx, *Insemnări despre români*, București, Editura Academiei R.P.R., 1964, p. 106.

nală, susținută de propriile realități, de experiența multiseclară de luptă pentru menținerea ființei etnice, a teritoriului strămoșesc și a instituțiilor. În această perioadă, în opinia românească sentimentul istoriei naționale era predominant. Programul politic românesc este concretizat în documentul de profundă analiză și sinteză a intereselor națiunii române în ansamblul ei, cunoscut sub numele de *Supplex Libellus Valachorum* (1791). Deși elaborat și adoptat realităților din Transilvania, unde românii — oamenii pământului — nu erau recunoscuți ca *națiune* cu drepturi egale, alături de unguri, sași, secui (naționalități minoritare), acest program deschide o etapă nouă în mișcarea națională românească; ideea de națiune română cu drepturi imprescriptibile asupra teritoriului său strămoșesc, cu dreptul de a-și organiza viața în mod liber și nestingherit, este exprimată clar și devine suportul acțiunilor politice și sociale în etapa următoare. În 1804, noul *Supplex Libellus* românesc spune limpede că românii sînt „moșteni în Dacia (Dachia), care să cuprindă din Ardeal, Valahia, Moldo-Vlahia și Bănatul“, adăugînd apoi: „Neamul acesta s-au despărțit cu stăpînirea, fieștecare țară cu voievodul său, precum, Țara Românească și Moldova astăzi se stăpînește“²¹.

În acest cadru, mișcarea pentru emancipare și unitate națională capătă dimensiuni noi prin *Școala ardeleană*, ca și prin mișcările și asociațiile culturale și politice din Muntenia și Moldova. Cuvintele *Dacia*, *Daco-România*, deveniseră un manifest în publicațiile istorice și literare ale epocii.

Desfășurată în aceste condiții, revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, a marcat începutul istoriei moderne a României, a pus în evidență marile resurse revoluționare ale maselor populare, idealurile lor de unitate politică și neatîrnare. În documentul din 5 aprilie 1821, Tudor formulează ideea solidarității și luptei comune a românilor pentru scopul național comun, „ca fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga, deopotrivă, dreptățile acestor Prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții“²².

În Transilvania, mișcările și agitațiile românilor care așteptau venirea lui Tudor („craiuțul Todoruț“) au însoțit mișcarea revoluționară de dincoace de Carpați²³.

În jurul mării revoluții de la 1848, umanistul transilvănean de origine germană, Stephan Ludwig Roth, recunoscînd faptul că românii formau populația majoritară a Transilvaniei și pledînd pentru folosirea limbii române ca limbă oficială, scria, în 1842, în articolul *De unde și încotro*: „Nu văd nevoia de a impune o limbă oficială a țării. Căci noi avem o limbă a țării. Nu este nici limba germană, nici cea maghiară, ci este *limba română!* Oricît ne-am suci și ne-am învîrți noi, națiunile reprezentate în dietă, nu putem schimba nimic. Asta este realitatea“.

Unirea, emanciparea națională a românilor aflați sub stăpîniri străine, egalitatea, independența deplină față de orice formă de dominație și amestec

²¹ David Prodan, *Încă un Supplex Libellus românesc*, Cluj, 1970, p. 41—42.

²² E. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu, glose, fapte și documente noi*, București, 1927, p. 108.

²³ Vezi Cornelia Bodea, *Independență și unitate națională înainte de 1848*, în „I.R.“, p. 73—75.

străin, reforme burghezo-democratice, au fost elemente fundamentale comune ale revoluției românilor, ce vor fi dezvoltate și precizate în programele de la 1848. Acestea au subliniat și au revendicat hotărît: dreptul inalienabil al națiunii române de a hotărî în mod liber, fără nici un amestec din afară, asupra tuturor problemelor interne și externe, de a-și organiza viața conform propriilor sale dorințe și interese naționale; independența deplină politică pentru țară, înlăturarea dominației străine, fie că se manifesta sub forma „uniunii cu Ungaria“, în ceea ce privea Transilvania, fie că era vorba de așa zisul „protectorat“ țarist, în ceea ce privea Moldova și Muntenia. Ideea-forță care domina revoluția, era refacerea vechii Dacii, „Daco-România“, „Dacia Nouă“ etc. Exprimînd acest crez politic care însuflețea pe toți revoluționarii români de la 1848, ziarul „Constituționalul“ scria: „toate țările locuite de români trebuie să se numească îndeobște România și să formeze un stat, pentru că toate sînt patria românilor și pentru că toți patrioții români, locuitori pe dînsule, formează națiunea românească care să fie una și nedespărțită“.

Este de subliniat că în toată perioada de pregătire a Revoluției, de desfășurare a ei, cît și ulterior, a existat o permanentă și strînsă colaborare între revoluționarii din cele trei Principate.

Forța principală a revoluției române de la 1848 au fost masele populare hotărîte să lupte pentru o viață mai bună, liberă și independentă, să asigure dezvoltarea țării pe calea progresului economic și social.

Marile întruniri politice și acțiunile de masă din Moldova, cucerirea, pentru un timp, de către revoluționari, în Muntenia, a puterii de stat și apărarea de către masele populare a Guvernului revoluționar împotriva reacțiunii, luptele armate desfășurate de către revoluționarii din Transilvania ilustrau stadiul înalt de radicalizare a maselor, uriașa forță politică pe care o reprezentau acestea, capacitatea lor de a-și impune voința și de a determina cursul evenimentelor istorice.

Cerințele obiective și aspirațiile vitale ale poporului nostru n-au putut fi îndeplinite în 1848, datorită atît împotrivirii elementelor conservatoare interne, cît mai ales intervenției brutale a reacțiunii feudale internaționale. Imperiile vecine — țarist, otoman și habsburgic — profund ostile tendinței de emancipare a popoarelor, eliberării lor naționale și sociale, creării de state naționale unitare — și-au dat mîna și au reprimat cu forța armelor și revoluția burghezo-democratică din Țările Române. Pe drept cuvînt apreciază istoricul sovietic, profesor doctor V. N. Vinogradov într-o comunicare recentă: „Țarismul s-a sprijinit nu numai în interiorul țării, ci și în afara ei, pe forțele conservatoare și a urmărit să instaureze o ordine înapoiată. Această tendință s-a manifestat, nu o dată, în acțiunile pe care Rusia le-a întreprins în Balcani; un exemplu îl constituie participarea ei la înăbușirea mișcării revoluționare din Moldova și Țara Românească din anul 1848“²⁴.

Convenția ruso-turcă de la Balta-Liman, din mai 1849, stabilea ca sultanul, de comun acord cu țarul, să numească domnii în cele două principate.

²⁴ V. N. Vinogradov, *Un stat independent, pe deplin suveran*, în „Magazin istoric“, anul XII, nr. 10 (139), 1978, p. 23.

În astfel de condiții, contradicțiile ruso-turco-austriace se adâncesc, „problema orientală” evoluind în mod evident către un nou conflict de mari proporții. Războiul Crimeii a început, după cum se știe, prin intrarea trupelor țariste în Moldova și Muntenia, în iunie 1853.

Pământul românesc a devenit, ca de atâtea ori, teatru de război. Porțile dunărene Calafat, Oltenița, Turnu, Călărași, Brăila și altele sînt pustiite în urma luptelor ruso-turce; un an mai tîrziu ocupația țaristă este înlocuită de ocupația otomano-habsburgică, iar Principatele române ajung la masa tratativelor de la Paris, din 1856, disputate iarăși între cei mari. Ocupația turco-austriacă este înlocuită cu „protectoratul” colectiv a șapte puteri europene.

În astfel de împrejurări, lupta poporului român pentru realizarea idealului său național — *Unirea* — s-a intensificat. În fața ascuțirii contradicțiilor dintre marile imperii vecine, în fața planurilor de dominație nutrite de acestea, a luptelor acerbe pentru expansiune politică și teritorială în zona carpato-danubiano-pontică, *Unirea* românilor și constituirea unui stat românesc unitar este singura posibilitate de menținere a ființei lor naționale, a teritoriului strămoșesc, a culturii și civilizației lor multimilenare.

Marile idealuri ale revoluției de la 1848, pentru care au luptat masele largi ale poporului român, aveau să rodească la numai un deceniu, cînd, la 24 ianuarie 1859, prin „atacul energetic al națiunii române” s-au pus bazele statului național român modern, prin unirea Moldovei cu Muntenia. Bogata moștenire ideologică și culturală a revoluționarilor pașoptiști, puternicele tradiții democratice, idealurile de unitate și libertate națională au fost preluate, amplificate și ridicate pe noi trepte, de forțele progresiste ale poporului român. Se verifică, în practică, adevărul cuvintelor lui Mihail Kogălniceanu care aprecia, în august 1848, în „Dorințele Partidei naționale în Moldova”, că unirea Moldovei cu Muntenia reprezintă „cheia bolții”, fără de care „s-ar prăbuși tot edificiul național”. „Dorința cea mai mare, cea mai generală, — sublinia el — aceea hrănită de toate generațiile trecute, aceea care este sufletul generației actuale, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare, este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legitimă și neapărată, pentru că în Moldova și Muntenia sîntem același popor omogen, identic, ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe, aceleași trebuințe de îndestulat, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, aceleași viitor de asigurat și, în sfîrșit, aceeași misie de împlinit”.

Procesul firesc al unirii țărilor române a continuat să fie stînjenit de împotrivirea înverșunată a boierimii conservatoare și a reacțiunii externe, de politica marilor imperii europene. În aceste condiții, lupta pentru unire a intrat într-o fază nouă, antrenînd activ largi pături sociale, toate spiritele înaintate ale societății românești, care înțelegeau să acționeze energetic, atît pe plan intern, cît și pe plan extern, pentru fructificarea integrală a posibilităților create de hotărîrea adoptată de Congresul de la Paris, din 1856, în legătură cu consultarea dorinței locuitorilor Moldovei și Munteniei în pri-

vința viitorului lor. Idealul poporului român, cauza nobilă a Unirii Principatelor, a găsit un larg ecou și un sprijin activ din partea unor eminente personalități științifice și culturale, precum Jules Michelet, Edgar Quinet, J. Ubicini, Saint Marc, Girardin, Thibault, Lefevre, J. A. Vaillant, Paul Bataillard, Léon Plée, Cernîsevski, Marc Antonio, Careini Vegezgi Russcalla, ca și din partea unor influente ziare franceze, belgiene, britanice ș.a.

Adunările ad-hoc — organisme a căror creare a fost prevăzută în hotărârile Congresului de la Paris, în scopul de a se pronunța asupra viitoareii organizări a țărilor române — au exprimat dorința de unire a moldovenilor și muntenilor. În pofida voinței poporului român, Convenția de la Paris, din 1858, a hotărât ca fiecare țară să aibă domnul ei, guvernul ei, adunarea sa legislativă, administrația sa separată. Cîtă dreptate avea Nicolae Bălcescu cînd scria: „În zadar veți îngenunchia și vă veți ruga pe la porțile împăraților, pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata, dar, a o lua voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pămîntului nu dau fără numai aceea ce le smulg popoarele“.

Dejucînd planurile potrivnice unirii, Adunarea electivă de la Iași proclamă în unanimitate, la 5 ianuarie 1859, ca domn al Moldovei pe colonelul Alexandru Ioan Cuza, unul din fruntașii revoluției de la 1848; ca urmare a activității intense desfășurate de partizanii unirii, sub presiunea maselor populare, a zecilor de mii de meseriași, lucrători, comercianți, țărani, adunați pe dealul Mitropoliei din Capitală, în zilele de 22—24 ianuarie 1859, Adunarea electivă de la București proclamă domn al Munteniei tot pe colonelul Alexandru Ioan Cuza.

Unirea Principatelor — înfăptuită ca expresie a voinței poporului român de unitatea și libertatea națională — a pus în evidență, încă o dată, în modul cel mai convingător, rolul maselor ca făuritoare ale istoriei, precum și rolul major pe care îl pot juca acele personalități ce se identifică cu aspirațiile maselor largi populare și înțeleg sensul devenirii istorice.

Unirea Principatelor s-a bucurat de un deosebit ecou și în celelalte provincii românești, aflate încă sub stăpînire străină, care dobîndeau noi temeuri pentru speranța lor permanentă de a se uni într-un corp comun. Alexandru Papiu Ilarian scria în 1860: „...Românii din Transilvania, în împrejurările de față, numai la principate privesc, numai de aici așteaptă semnul, numai de aici își văd scăparea. Cînd s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii din Transilvania era poate mai mare decît în Principate...“.

Eveniment cu adevărat epocal al Istoriei României, unirea din 1859 a pus bazele statului național român modern, a permis angajarea țării noastre pe drumul progresului și civilizației pe multiple planuri, a creat condiții favorabile pentru o nouă organizare economică, socială și politică, cît și pentru cucerirea independenței absolute și încheierea procesului de formare a statului național unitar. Pe bună dreptate remarca revoluționarul democrat rus Dobroliubov: „Conferința de la Paris a făcut doar un pas spre unirea principatelor. Dar unirea lor definitivă într-un stat independent a rămas — ca și în trecut — o dorință a poporului, dorință de atîtea ori zadarnic exprimată în întreaga lor istorie și acum încă odată manifestată prin ale-

gerea unui singur domnitor pentru ambele principate. Acest din urmă fapt, neprevăzut la conferința de la Paris, a alcătuit o problemă nouă pentru cabinetele europene, încă nerezolvată pînă în prezent...²⁵.

În 1867 Serbia obține și ea o situație de independență prin plecarea din Belgrad a ultimelor garnizoane turcești; în 1861—1864 se desfășoară puternica răscoală a muntenegrenilor, în 1866 se deschide marea problemă a Cretei. Principatele române unite devin un centru de sprijin activ al luptei revoluționare din centrul și sud-estul Europei. În 1860, emigranți unguri capătă azil politic în România, în pofida repetatelor proteste ale consulilor austrieci la Iași și Galați; tot atunci, refugiați politici polonezi, apărați de domnul Cuza și ministrul de externe Mihail Kogălniceanu, în fața protestelor consulilor ruși, pregăteau ajutorarea răscoalei din Polonia. În 1862 A. I. Cuza, înfruntînd protestele Turciei, Austriei, Angliei și Franței, a înlesnit tranzitarea prin România spre Serbia, a sute de căruțe de armament (echivalent a 34 de vagoane) pentru armata acesteia. Pentru acest sprijin, principele Miloș Obrenovici al Serbiei i-a dăruit lui Cuza o sabie pe a cărei lamă de oțel era încrustată cu litere de aur inscripția: „Amico certo in re incerta”.

Intensificarea luptei naționale în cele trei mari imperii autocrate multi-naționale, luptă căreia nici legiurile și măsurile adoptate de cabinetele respective nu-i puteau pune capăt, în pofida duriității și violenței lor, contura, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, perspectiva destrămării marilor imperii în favoarea constituirii statelor naționale. În acest context se explică și poziția acestor imperii față de România în mijlocul deceniului șase, cînd pun la ordinea zilei împărțirea din nou a statului român modern. În această situație gravă, Domnul Unirii, Alexandru Ioan Cuza, abdică, iar locotenența domnească constituită aduce la tron pe prințul Carol de Hohenzollern, avînd asentimentul Franței și Prusiei. În fața faptului împlinit, cancelarul țarist, prințul Gorceakov, constata cu indignare că „Europa, constituită areopag, pare a urma impulsivitatea unui mic stat de categoria a treia”²⁶; reprezentantul Angliei, lordul Clarendon, considera că forum-ul de la Paris al celor mari avea datoria „de a dovedi moldo-vlahilor că nu-și puteau bate joc nepedepsiți de voința marilor puteri”²⁷; la rîndul lui sultanul se străduia să organizeze intervenția militară contra României. Referindu-se la abdicarea lui A. I. Cuza și alegerea unui domnitor străin, autorii unei lucrări sovietice recunosc că, la Conferința puterilor garante, deschisă la Paris, în martie 1866, acestea „invocînd faptul că unirea Principatelor dunărene, sancționată de marile puteri în 1859, se limita numai la perioada de conducere a lui A. Cuza, ele au propus revenirea la Convenția din 1856, care recunoștea existența separată a principatelor (...) Alegerea unui prinț străin a fost considerată de Rusia ca un act nelegal, care încălca acordurile existente”²⁸.

Procesul obiectiv al dezvoltării societății românești a dus la sporirea puterii economice, culturale și militare a României moderne, la organizarea instituțiilor ei politice, ceea ce impunea ca o condiție sine-qua-non, realizarea unității politico-naționale a românilor.

²⁵ N. A. Dobroliubov — *Sobranie socinenii*, tom IV, Stati i rețenzii Ianvar-iiun. 1859, Moskva—Leningrad, Gos.izd.hud.lit., 1962, p. 268.

Evoluția României în anii ce au urmat, intensificarea mișcării unioniste în provinciile românești aflate sub dominație străină s-au propus paralel cu înăsprirea regimului aplicat naționalităților oprite de marile imperii multi-naționale. Incorporarea Transilvaniei la Ungaria în decembrie 1865, sancționată odată cu realizarea „dualismului”, în 1867, în pofida protestelor manifestate vehement de națiunea română, a adus cu sine în perioada următoare o suită de măsuri legislative menite să anihileze lupta românilor și a celorlalte popoare oprite pentru emanciparea națională și politică. „Legea naționalităților”, votată în decembrie 1868, declara, contrar tuturor realităților, existența în Ungaria a unei singure „națiuni, națiunea ungară unitară și indivizibilă”; această lege și implicațiile ce decurgeau din aplicarea ei pe plan social, național, economic, cultural, administrativ au determinat adâncirea crizei interne a dublei monarhii căreia stăpânirea austro-ungară încerca a-i face față prin înăsprirea teroarei polițienești, deznaționalizare, maghiarizare forțată etc. *Pronunciamentul* dat la Blaj, în 1868, cu prilejul aniversării a două decenii de la Marea Adunare Națională de pe Cîmpia Libertății, la 3/15 mai 1848, cuprindea un amplu și documentat protest al „națiunii noastre care facem majoritatea precumpănitoare a locuitorilor Transilvaniei”, împotriva politicii naționale asupritoare a Ungariei, subliniindu-se încă odată menținerea fermă a românilor pe poziția principiilor și a revendicărilor formulate în 1848.

Intensificarea luptei naționale în cele trei mari imperii autocrate multi-naționale, luptă căreia nici reformele „tranzimatului”, nici legiuirile și măsurile adoptate de cabinetele din Viena, Pesta sau Petersburg nu-i puteau pune capăt în pofida durității și violenței lor, contura, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, perspectiva destrămării marilor imperii în favoarea constituirii statelor naționale.

Secole de jertfe și de neîntrerupte eforturi închinată libertății și progresului patriei au condus, astfel, în mod obiectiv la actul istoric din 9 mai 1877. Dînd expresie voinței și aspirațiilor întregului popor român, Parlamentul a proclamat în acea zi, prin vot unanim, independența absolută a României. Proclamarea independenței depline a prilejuit ample manifestații populare pe întregul cuprins al țării, s-a bucurat de un puternic ecou în rîndurile tuturor românilor din teritoriile aflate în vremea aceea sub stăpînire străină. „De la o margine a țării la alta — nota în memoriile sale T. C. Văcărescu — toate inimile sînt cuprinse de un nespus entuziasm. Autoritățile și Corpurile constituite, orașele, satele, cătunele, toți într-un cuvînt, de la mic pînă la mare, se rostesc gata la orice jertfe pentru a susține cu toate bunurile națiunii, cu aurul și sîngele ei, libertatea și neatîrnarea patriei”²⁹.

²⁶ După Paul Henry, *L'abdication du prince Couza et l'avènement de la dynastie de Hohenzollern au trône en Roumanie*, Paris, 1930, p. 291—292.

²⁷ Ibidem, p. 349.

²⁸ Vezi Vostocinîi vopros vo vneșnei politike Rossii-koneț XVIII — nacealo XX v., Moskva, Izd. Nauka, 1978, p. 162—163.

²⁹ Vezi detalii în „Anale de istorie”, nr. 1/1975, p. 63—68.

Victoria poporului român de la 9 mai 1877 a fost întâmpinată cu satisfacție de forțele progresiste internaționale, de popoarele care se aflau angajate, la rîndul lor, în lupta de eliberare națională. Ea a avut o rezonanță deosebită în spațiul sud-est european și balcanic, în care sîrbii, muntenegrenii, croații, bulgarii și alte popoare desfășurau în acea perioadă grele bătălii pentru scuturarea dominației străine. Independența României a constituit o componentă de seamă a procesului obiectiv de eliberare și de unificare a națiunilor subjugate, în cuprinsul unor state proprii neatîrnate, proces care se dezvoltă tumultos în cea de-a doua jumătate a secolului trecut pe continentul european.

Prin actul solemn al corpurilor legiuitoare, care au proclamat „Ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României“, ziua de 9 mai a intrat în istoria poporului nostru ca una din cele mai mari sărbători naționale. Proclamarea independenței absolute a pus capăt dependenței politice față de puterile străine, a afirmat, în mod răspicat, caracterul de sine stătător al națiunii noastre, deschizînd o eră nouă în existența poporului român, în dezvoltarea României moderne pe calea progresului și civilizației. Congresul de la Berlin, din vara anului 1878, a recunoscut în noul statut internațional al României, în pofida unor puternice opoziții, a unor planuri de știrbire a suveranității și integrității teritoriale a României³⁰. Dobrogea, străvechi teritoriu românesc, răpit de Poartă în 1417, se reunește cu Țara.

Mișcarea muncitorească, adînc împlîntată în solul și realitățile țării, a militat de la începuturile ei pentru înfăptuirea năzuințelor întregului popor de eliberare și unitate națională, legînd totodată, de aceasta crearea condițiilor favorabile dezvoltării luptei pentru drepturi și libertăți democratice, pentru o viață mai bună a celor ce muncesc. În acest sens, revista socialistă „Dacia viitoare“, scria, în numărul său din 16 februarie 1883: „Voim Dacia așa cum ea fu, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebiscitul, trecutul și prezentul ne dau dreptul a aspira la o Dacie Română“. Iar, în continuare arăta: „Nu vom avea o zi, un ceas de odihnă pe cît timp un frate de al nostru va geme în lanțurile sclaviei și vom lupta necurmat așteptînd cu nerăbdare și credință în viitor fericita zi cînd, mîna în mîna, vom putea striga liber și împreună „Trăiască România!“³¹.

Situîndu-se de la început pe pozițiile socialismului științific, partidul clasei muncitoare din România, creat în martie 1893, și-a propus ca obiective fundamentale soluționarea problemelor arzătoare izvorîte din realitățile concrete ale țării, din necesitățile dezvoltării României pe calea progresului. La Congresul de constituire, delegații au inclus în documentele programatice faptul că „în Transilvania trei milioane de români sînt de fapt privați de orice drept politic“, că ei „sînt supuși la neconținute vexațiuni din partea unor administrațiuni fără scrupule“.

³⁰ V. I. Lenin, *Polnoe sobranie socinenii*. Izd. peatoe, tom. 28 Tetradi po imperializmu. Moskva, Izd. politiceskoi literaturî, 1969, p. 489. Tablița kolonialnih zahvatov i voini.

³¹ „Dacia viitoare“, anul I, nr. 2, 16 februarie 1883, articolul *România față de principiul naționalităților*, p. 17—22.

Contactul permanent dintre socialiștii români din toate provinciile românești, acțiunile lor comune au căpătat dimensiuni noi în primele decenii ale secolului nostru. Militînd pentru victoria revoluției proletare, socialiștii români nu negau existența patriei libere, independente și unitare în dezvoltarea societății. Astfel, socialistul Mihail Gheorghiu-Bujor scria în „Calendarul muncii” pe anul 1916: „Patriile sînt cadre naționale și istorice de dezvoltare a popoarelor. În aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare națiune o existență proprie, cu tradițiile ei, cu viața ei sufletească, cu idealurile ei, cu civilizația ei, element prețios și indispensabil în concertul civilizației generale. În acest înțeles, patriile sînt necesare, căci în regimul actual, numai înăuntrul acestor cadre popoarele și-ar putea dezvolta în voie și pe deplin toată originalitatea și toată puterea lor de creațiune” (p. 55).

La începutul secolului al XX-lea, dezvoltarea social-economică și politică pe ambele versante ale Carpaților, creșterea forțelor de producție și consolidarea relațiilor capitaliste, lărgirea schimburilor comerciale cu alte țări, progresul societății românești, au ridicat în fața națiunii române necesitatea inexorabilă a desăvîrșirii unității statale și făuririi statului național român unitar. Această problemă se ridică nu numai în fața poporului român, ci și a celorlalte popoare balcanice, în care — așa cum remarcase și V. I. Lenin — construcția de stat în direcția burghezo-națională nu se terminase, un mare număr de români trăind încă în afara frontierelor statului lor³².

Asupra desfășurării luptei de eliberare națională a poporului român, ca și a altor popoare aflate sub asupra străină, și-a pus o puternică amprentă războiul mondial din anii 1914—1918. Avînd la origine lupta statelor imperialiste pentru împărțirea lumii, pentru acapararea unor noi sfere de influență, acest război a fost condamnat de forțele revoluționare, înaintate din România, ca și din alte țări.

Participarea României la acest război n-a fost însă determinată de intenții de cotoșire și anexiune teritorială, ci de dorința de eliberare a teritoriilor locuite de românii aflați sub stăpînire străină. Subliniind acest fapt, V. I. Lenin scria, în iulie 1916: „...Nu se poate considera că războaiele naționale sînt imposibile în epoca imperialismului nici chiar în Europa (...) această „epocă” nu exclude cîtuși de puțin războaiele naționale, de pildă cele pornite de state mici (să zicem anexate sau asupra punct de vedere național) împotriva puterilor imperialiste, după cum nu exclude nici mișcările naționale pe scară largă în Răsăritul Europei”³³.

Evoluția ulterioară a evenimentelor a creat condiții noi, favorabile, în contextul cărora idealul unității naționale a fost împlinit pe deplin. La aceasta a contribuit bogata și îndelungata activitate culturală desfășurată în cadrul unor renumite asociații, ca „Astra”, „România jună”, „Junimea”, „Dacia”, „Arboroasa”, „Liga culturală”, precum și o serie de reviste și gazete ca „Epoca”, „Tribuna”, „Ardealul”, „Neamul românesc”, „Adevărul”, „Vi-

³² V. I. Lenin, *Opere complete*, în vol. 30, București, Editura politică, 1964, ed. a II-a, p. 355.

³³ *Ibidem*, p. 7—8.

itorul social“ ș.a. La această nobilă activitate patriotică s-au remarcat numeroase personalități de frunte ale științei și culturii, ale vieții politice românești.

Declanșarea primului război mondial, în vara anului 1914, a ridicat în fața românilor, ca și a altor națiuni care nu-și realizaseră încă unitatea politică și națională, problema atitudinii față de evenimentele ce se desfășurau. Avînd în vedere poziția strategică a României în sud-estul Europei, cît și interesul pentru apacarea bogățiilor ei naturale, atît Puterile Centrale cît și Antanta doreau intrarea cît mai rapidă a României în război.

Consiliul de coroană, din 3 august 1914, a clarificat poziția României față de război. S-a hotărît adoptarea unei politici de neutralitate armată.

Consecvent ideii fundamentale a desăvîrșirii statului național unitar, C. Dobrogeanu-Gherea, exprimînd poziția principală a socialiștilor români, nu pierdea din vedere condițiile istorice concrete în care urma să se înfăptuiască acest deziderat secular. Tocmai de aceea, socialiștii români au militat pentru neutralizarea țării și s-au pronunțat împotriva războiului imperialist. În acest sens, C. Dobrogeanu-Gherea scria: „Ca o țară mică între țări mari și rapace, politica externă ce trebuie să urmeze țara se impune a fi o politică de defensivă, de pace, de neutralitate. Prin pace și absolută neutralitate, cată o țară mică să se strecoare printre cei mari, puternici și hrăpăreți, pînă la vremuri mai bune, care vor veni cu siguranță și vor permite dezvoltarea pașnică și neîmpiedicată a fiecărei națiuni în marginile sale etnice“³⁴.

Războiul adusesese totuși pe primul plan dezideratul unității naționale care anima masele cele mai largi și care a fost exprimat cu putere în presă, ca și în nenumărate întruniri și manifestații populare. La București, Craiova, Turnu-Severin, Ploiești, Brăila, Caracal, Iași și în alte orașe, au avut loc mari întruniri organizate de „Liga culturală“, „Societatea Carpați“, „Acțiunea patriotică“ și alte asociații similare, în cadrul cărora activau personalități politice și culturale ca Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu, Constantin Mille, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Vasile Lucaciu, Octavian Goga și mulți alții. La 18 septembrie 1915 s-a creat al București „Federațiunea Unionistă“, care își punea ca scop înfăptuirea idealului național.

În pofida opreliștilor și persecuțiilor din partea autorităților austro-ungare, românii din Transilvania — inclusiv socialiștii — și-au exprimat în nenumărate forme voința de a se uni cu frații de peste munți. În ziua de 10 mai 1914, elevii de la Școala normală din Blaj au arborat pe turnul catedralei din oraș tricolorul românesc. Soldații transilvăneni din armata austro-ungară, răniți în luptele de la Lemberg (Lvov) și aduși la Brașov, au trecut Carpații în România. Același drum l-au urmat numeroși reprezentanți ai românilor transilvăneni, cărturari și preoți care au venit în țară cu scopul de a influența decizia cercurilor guvernante. Vorbînd, la 16 februarie 1915, la o întrunire a Ligii culturale, Vasile Lucaciu, fruntaș al Partidului Național Român din Transilvania, spunea, transmițînd mesajul românilor ardeleni:

³⁴ Const. Dobrogeanu-Gherea, *Război sau neutralitate*, București, 1914, p. 68—69.

„...toți românii din cele patru unghiuri, una sîntem și hotărîți pînă la moarte a ne lupta pentru înfăptuirea marelui ideal național“. Tot el arăta într-o întrunire de la Turnu-Severin: „Noi nu voim subjugare, ci voim libertatea; nu voim asuprirea altor țări și altor popoare, voim dezrobirea neamului românesc. Noi nu voim încălcarea altor teritorii, ce nu ne aparțin, voim numai asigurarea drepturilor noastre naționale, de veacuri răpite cu nedreptul“. La 15 martie 1915, s-a ținut la București Congresul românilor de peste hotare, care a exprimat limpede voința acestora de a se uni cu Țara, odată cu convingerea că „condiții prielnice de dezvoltare pentru neamul românesc numai de la români vor veni“.

La jumătatea lunii august 1916, marile operații desfășurate pînă atunci de cele două coaliții, se consumaseră fără ca nici una dintre părți să-și fi atins scopurile propuse. În aceste împrejurări, puterile Antantei au cerut ultimativ României să intre în război, cu scopul — nemărturisit — de a atrage forțe adverse și a ușura situați ade pe propriile lor fronturi.

Guvernul român nu s-a grăbit a-și da consimțămîntul fără stabilizarea mai exactă a termenilor colaborării cu Antanta. În această privință, guvernul român a cerut: asigurarea ritmică de către Franța a aprovizionării cu muniții pe toată durata războiului (circa 300 tone zilnic trimise prin porturile rusești Arhanghelsk și Vladivostok); ofensiva română împotriva Austro-Ungariei să fie susținută de una generală aliată; armata rusă și asigure spatele frontului român din Bucovina și Dobrogea.

Odată acceptate aceste condiții, se semnează la București, la 4/17 august 1916, tratatul de alianță între România, Rusia, Franța, Anglia și Italia, precum și Convenția militară, prin care părțile semnatare își asumau, printre altele următoarele obligații: România se angaja să mobilizeze toate forțele sale, cel mai tîrziu la 15/28 august 1916, să intre în război împotriva Austro-Ungariei, acționînd în direcția generală Budapesta. Comandamentul rus trebuia să acționeze pe întreg Frontul Oriental și mai ales în partea nordică a Moldovei și în Galiția, în scopul de a acoperi mobilizarea și concentrarea armatei române. Ceilalți aliați se angajau să preceadă cu opt zile intrarea României în război printr-o „ofensivă fermă“ a armatelor lor de pe Frontul Sudic (Salonic), pentru a ușura mobilizarea și concentrarea armatei române. Rusia mai avea datoria să trimită în Dobrogea două divizii de infanterie și una de cavalerie „pentru a coopera cu armata română contra armatei bulgare“. Aliații se mai obligau să procure României muniție, alte materiale de război, echipament, medicamente și subzistențe în cantitățile cerute de guvernul român.

În noaptea de 14 spre 15 august 1916, forțele române au trecut la ofensivă pe toată lungimea arcului carpatic, silind trupele austro-ungare să se retragă pe întregul front. În numai cîteva zile armata română a pătruns adînc în Transilvania, fiind primită cu entuziasm de masele populare, dornice să se elibereze de sub opresiunea străină. Ele au ieșit în întîmpinarea ostașilor români potrivit tradiționalului obicei al ospetiei, cu pîne și sare, întocmai cum, cu trei secole în urmă, locuitorii acestor ținuturi primiseră pe oștenii eliberatori ai lui Mihai Viteazul. „Stăm încă uluiți, nu găsim cuvinte să dăm

glas bucuriei înnăbușite de suferințele seculare (...). Bine ați venit!“ — scria în acele zile „Gazeta Transilvaniei“.

Salutînd, la rîndul său, populația Transilvaniei și explicînd misiunea armatei române, comandantul Armatei 2 române, generalul Alexandru Averescu, spunea: „Armata românească, pășind pe pămîntul sfînt, pe care răsună de veacuri graiul neamului nostru obijduit, nu a venit cu gîndul de dușmănie împotriva oamenilor de orice lege și orice neam, rămași pe la vetrele lor, ci, dimpotrivă, însuflețită de cele mai frățești sentimente pentru tot norodul pașnic“.

Pentru a face față situației, comandamentele Puterilor Centrale au mutat centrul de greutate al acțiunilor militare pe frontul român, urmărind coto-pirea teritoriului nostru bogat în resurse petroliere și agroalimentare. Neangajate pe nici unul din fronturile principale, în pofida celor stipulate în Convenția militară, Puterile Centrale au realizat o superioritate de forțe zdrobitoare pe frontul român. Armata română a luptat cu dîrzenie și dăruire, scoțînd din luptă circa 200.000 soldați și ofițeri ai Puterilor Centrale. Covîrșită însă de forțele adverse, a trebuit să se retragă, apărînd paș cu paș pămîntul patriei. Capitala și aproape două treimi din teritoriul țării au căzut sub ocupația Puterilor Centrale, care totuși nu și-au putut atinge scopul, de a zdrobi rezistența românească. Cu toate eforturile făcute trupele lor au fost oprite de forțele româno-ruse spre sfîrșitul anului 1916, pe linia Carpaților Răsăriteni, cursurile inferioare ale Putnei, Siretului și Dunării. Recunoscînd eșecul, generalul Erich Ludendorff, șeful Marelui Cartier General german, avea să scrie în amintirile sale: „Noi am respins armata română dar n-am putut s-o nimicim. A trebuit să lăsăm în Dobrogea și Muntenia forțe pe care înainte de intrarea României în război le-am folosit pe Frontul Oriental, pe Frontul Occidental sau în Macedonia“.

Marile puteri ale Antantei își atinseseră însă scopul urmărit: ușurîndu-li-se situația pe propriile fronturi, comandamentul Puterilor Centrale transferase pe frontul român 40 divizii. Dar lipsa lor de loialitate față de România, al cărui dezastru produsese o schimbare a raportului de forțe în favoarea lor, s-a vădit nu numai în neîndeplinirea angajamentelor asumate, ci și în intenția de a nu-i mai recunoaște ceea ce îi promisese — și chiar mai rău — de a se înțelege cu adversarii pe seama împărțirii teritoriului românesc. În această privință, V. I. Lenin scria, în ianuarie 1917: „Încă acum cîteva luni s-a conturat o tendință accentuată a cercurilor imperialiste dominante din Germania spre o alianță cu Rusia împotriva Angliei. Baza alianței o va constitui, pe cît se vede, împărțirea Galiei (...), a Armeniei și poate și a României! Într-un ziar german s-a și strecurat o „aluzie“ la faptul că România ar putea fi împărțită între Austria, Bulgaria și Rusia“³⁵.

Pe toată durata ocupației Puterilor Centrale, România a suferit pagube în valoare de aproximativ 31 miliarde lei aur, plus emisiunile de bani de război, pe care ulterior guvernul român a trebuit să-i retragă.

³⁵ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, București, Ed. politică, 1964, p. 245; Vezi și „Magazin istoric“, anul XII, nr. 5(134)/1978, p. 21—22.

În cursul iernii și primăverii anului 1917, cu prețul unor uriașe sacrificii ale populației, guvernul și comandamentul român au procedat la refacerea armatei în condiții neasemuit de grele, din cauza lipsei de hrană, de îmbrăcăminte, de combustibil și mai ales, din cauza epidemiei de tifos exantematic, care a făcut ravagii în rândurile populației civile și ale unităților militare. Au fost organizate 15 divizii de infanterie, 2 divizii de cavalerie și alte câteva brigăzi și unități independente.

Interesate ca România să rămână în război, guvernele Franței și Marii Britanii au furnizat materialele tehnice cerute de guvernul român. O contribuție la refacerea armatei au adus unitățile industriale subordonate producției de război și puse în stare de funcționare în teritoriul liber. La această acțiune patriotică de mare răspundere, au contribuit peste 30.000 lucrători de toate specialitățile, tehnicieni și ingineri.

La jumătatea lunii iunie 1917, trupele române reorganizate, constituie în Armata 1, s-au reîntors pe front, ocupînd un sector, pe cursul inferior al Siretului. După cum este cunoscut, în lunile iulie și august același an, în spațiul Mărăști, Mărășești, Oituz, ele au susținut cu succes unele dintre cele mai mari și importante bătălii din primul război mondial. Succesele obținute de trupele române în bătăliile din vara anului 1917 au avut un răsunet deosebit în cadrul Antantei, fiind unele din cele mai importante victorii ale acestei coaliții împotriva Puterilor Centrale. Aceasta evidențiază semnificația și importanța lor în desfășurarea generală a primului război mondial. Prin ridicarea la luptă, prin sacrificiile și eforturile pe care le-a făcut, ca și prin eroismul ostașilor săi, poporul român a adus o contribuție însemnată la înfrîngerea Puterilor Centrale³⁶.

Este subliniat că războiul a zguduit puternic rînduiețile vechi, ascuțind la maximum contradicțiile sociale și naționale, determinînd intensificarea fără precedent a luptei popoarelor oprimate de marile imperii multinaționale pentru eliberarea socială și națională. Prăbușirea țarismului, în februarie 1917, și victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie au răsunat ca un îndemn înflăcărat la lupta pentru realizarea aspirațiilor de libertate și autodeterminare ale tuturor popoarelor lumii.

Înfrîngerile militare suferite de Puterile Centrale, intensificarea luptelor de eliberare națională au reprezentat un puternic factor de accelerare a destrămării Imperiului austro-ungar, adeverind prezicerea pe care F. Engels o făcuse socialistului român Ioan Nădejde încă în ianuarie 1888: „Căderea țarismului, nimicirea acestui coșmar care apasă peste Europa întreagă, iată, după noi cea dintîi condiție pentru dezvoltarea națiilor din mijlocul și din răsăritul Europei. Țarismul căzînd, puterea nelegiuită reprezentată acum prin Bismarck, lipsită de sprijinul său cel mai puternic, va cădea și ea; Austria se va desface în bucăți, pierzînd singura rațiune de viață ce mai are, datorită de a împiedica prin existența sa pe țări de a înghiți națiile împrăștiate de la Carpați și din Balcani... Dacă mîine despotismul din Petersburg ar că-

³⁶ Vezi pe larg „Anale de istorie”, anul XXIII, nr. 3/1977, p. 3—12.

dea, poimîine n-ar mai fi în Europa nici o Austro-Ungarie³⁷. Iar V. I. Lenin, califica, în 1916, monarhia austro-ungară drept „O uniune şubredă a câtorva cliici de paraziți sociali“, subliniind că „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoriceşte decît o continuare a destrămării Turciei, fiind, ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare“³⁸.

În anul 1918 se intensifică mișcarea popoarelor pentru autodeterminare națională și înlăturarea dominației străine. Un rol important în lupta de emancipare a popoarelor l-au avut și cele 14 puncte expuse de președintele S.U.A., Woodrow Wilson, în fața Senatului, la 8 ianuarie 1918, printre care principiul de dreptate pentru toate popoarele și națiunile și dreptul acestora de a trăi în condiții egale de libertate și siguranță, indiferent că erau puternice sau slabe, mici sau mari, ceea ce însemna conformarea implicită a dreptului națiunilor la autodeterminare.

Pe aceste principii, iau ființă statele naționale suverane și independente ale popoarelor din centrul și sud-estul Europei; în octombrie s-a creat statul cehilor și slovacilor, iar ținuturile sudice ale Iugoslaviei s-au despărțit de Austro-Ungaria; în noiembrie, Polonia și-a dobîndit independența de stat; au fost înlăturate monarhiile în Germania și Austria, proclamîndu-se republici, iar Ungaria s-a declarat, de asemenea, republică independentă.

În această mișcare a popoarelor pentru autodeterminare națională și înlăturarea dominației străine se încadrează și lupta poporului român. Ea a avut un caracter larg, burghezo-democratic, antrenînd clasa muncitoare, țărănimia, intelectualitatea, celelalte forțe sociale și politice.

Așadar, prăbușirea Imperiului țarist și a Imperiului austro-ungar a constituit un eveniment epocal în istoria universală, care au dat un puternic impuls evoluției progresiste a societății. „Apar de aceea, cel puțin străinii — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea făcută la 1 decembrie 1978, cu prilejul aniversării a șase decenii de la făurirea statului național unitar român — încercările unor istorici de a pune în discuție oportunitatea dispariției imperiilor absolutiste și a formării statelor naționale independente, de a susține așa-zisul caracter eliberator al imperiilor, de a prezenta politica lor de dominație și asuprire drept o politică progresistă. A pune sub semnul întrebării justețea sau oportunitatea constituirii unor state naționale înseamnă, în esență, a face apologia dominației și asupririi, a nega rolul revoluționar, progresist al luptei de eliberare a popoarelor. Aceasta înseamnă a nesocoti nu numai principiile socialismului științific, ci chiar cele mai elementare concepții burghezo-democratice“.

Principiile de egalitate și autodeterminare a popoarelor, proclamate de tînărul stat sovietic, au constituit un imbold în lupta pentru realizarea de state naționale. Încă în septembrie 1917, V. I. Lenin, în lucrarea *Sarcinile proletariatului în revoluția noastră*, arăta: „În chestiunea națională, partidul proletar trebuie să susțină mai întîi proclamarea și înfăptuirea imediată a libertății depline de despărțire de Rusia pentru toate națiunile și popoarele

³⁷ Presa muncitorească și socialistă din România, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Editura politică, București, 1964, p. 188—190.

³⁸ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, Editura politică, București, 1964, p. 8.

asuprite de țarism, înglobate cu forța sau ținute cu forța în granițele statului, adică anexate³⁹.

Salutînd scopurile nobile ale revoluționarilor ruși, socialiștii români din Transilvania se pronunțau astfel în paginile ziarului „Adevărul”: „Voi cereți ca nici o națiune să nu țină în asuprire pe alta, nici un neam să nu fie subjugat și fiecare *popor singur să aibă dreptul de a se conduce*. Nici o țară să nu răpească pămînt străin și nici o țară să nu ceară haraciu — despăgubire de război — de la alta. (...) Scopurile astea toate ale voastre, care sînt și ale tuturor socialiștilor din lume, sînt atît de mărețe și atît de sfinte, încît *vor trebui să ducă la izbîndă*“⁴⁰. În același spirit — de îmbinare a țelurilor sociale cu cele de eliberare națională — se exprima și ziarul „Mișcarea” din Iași, care scria, la 6 decembrie 1917, „revoluția rusă nu trebuie privită numai prin efectele ei imediate asupra noastră, ci și prin influența ce poate ea să aibă asupra intereselor mari și permanente ale neamului și statului nostru, interese pentru care am pornit la luptă”. La rîndul lui, scriitorul George Rannetti scria în editorialul ziarului „România”, la 4 ianuarie 1918, referindu-se la perspectiva desăvîrșirii unității naționale a poporului român, ca urmare afirmării principiului autodeterminării de către revoluția victorioasă din octombrie: „Evenimentele ce se desfășoară în Rusia ar trebui să convingă și pe cei mai pesimiști dintre noi că niciodată izbîndirea idealului național românesc n-a fost mai aproape”.

Triumful Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a dat popoarelor de la periferiile Rusiei posibilitatea să-și aleagă singure calea de urmat. În acest context de evenimente și idei, Republica Democratică Moldovenească independentă s-a unit, la 27 martie, cu România⁴¹.

Vestea victoriei revoluției din Rusia a trezit speranțe și a impulsionat lupta pentru eliberarea națională și în Austro-Ungaria. Marile manifestații și demonstrații organizate în tot cursul anului 1918 în teritoriile românești, participarea de masă la acțiunile inițiate de asociațiile și societățile culturale din aceste teritorii exprimau elocvent aspirațiile de libertate.

În octombrie 1918, în Transilvania s-a constituit Consiliul Național Român Central format din șase membri ai Partidului Național Român și șase reprezentanți ai Partidului Social-Democrat. Pe întreg teritoriul Transilvaniei s-au format consilii naționale și gărzi naționale regionale și locale, ca organe ale mișcării burghezo-democratice.

Constituirea Consiliului Național, imediat după dezlănțuirea revoluției burghezo-democratice, cu larg caracter popular, a dat un nou impuls luptei pentru eliberarea Transilvaniei și unirea ei cu țara. Socialiștii transilvăneni arătau în ziarul „Adevărul” că „Revoluția a creat pentru toate națiunile din țară puțința ca singure să-și hotărască soarta, singure să decidă asupra viitorului lor și singure să-și croiască cadrele de stat în care vor dori să trăiască în viitor. ... Consiliul Național Român este chemat acum a merge cu un

³⁹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 31, p. 169, E.P.L.P., București, 1958, p. 465.

⁴⁰ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 70.

⁴¹ Vezi „Anale de istorie”, anul XXI, nr. 6/1977, p. 48—50.

pas mai departe și a declara în mod clar și lămurit că voim ca întreg poporul român din Ungaria, Transilvania și Banat să fie întrebat prin referendum, printr-o votare obștească, în ce cadre de stat voiește să trăiască în viitor“.

La 12 octombrie a avut loc la Oradea o nouă ședință a Comitetului Executiv al Partidului Național Român în cadrul căreia s-a elaborat textul unei Declarații de principii, afirmându-se hotărîrea poporului român de a se autodetermina. Declarația de autodeterminare a Transilvaniei, citită de Al. Vaida Voevod în Parlamentul de la Budapesta, a reprezentat un nou act istoric fundamental pentru națiunea română, pentru desăvîrșirea unității sale politice și de stat. Pe baza ei și în numele principiilor cuprinse în ea s-au desfășurat toate acțiunile națiunii române din Austro-Ungaria, în perioada următoare⁴².

Cei mai de seamă reprezentanți ai vieții culturale și obștești ungare, printre care Ady Endre, Bartok Béla, Bölöny György, Kodály Zoltan, Varga Jenő, declarau într-un manifest difuzat la 3 noiembrie 1918: „Față de națiunile surori nu avem nici o pretenție. Și noi ne considerăm o națiune reînnoită, o forță acum eliberată, ca și acei frați care se ridică fericiți la o viață proaspătă pe ruinele monarhiei. Ne trezim ușurați la conștiința faptului că nu mai sîntem forțați să fim stîlpii asuprașirii. Să trăim unul lângă altul în pace ca națiuni libere cu alte națiuni libere“. La rîndul său, prefectul maghiar al județului Arad, doctor Varjassy Lajos recunoștea: „Eu găsesc cît se poate de natural ca un popor plin de demnitate să nu mai vrea să tolereze robia — cum nici noi (ungurii — n.n.) nu am tolerat-o față de Austria“⁴³.

Către sfîrșitul anului 1918, lupta pentru formarea statului național român unitar intra în etapa finală; destrămarea Monarhiei austro-ungare a accelerat lupta pentru unirea Țării de sus a Moldovei (Bucovina) cu România. Atît mișcarea revoluționar-democratică cît și mișcarea pentru unitate națională au acționat în același sens⁴⁴.

Pentru ziua de 15/28 noiembrie 1918 a fost convocat un Congres care a dezbătut hotărîrea de unire cu România, fiind adoptată în unanimitate de voturi. Actul unirii acestor plaiuri cu România a fost salutat cu entuziasm pe întreg teritoriul țării prin numeroase manifestații, telegrame, scrisori, prin presă și recunoscut pe plan internațional⁴⁵. Astfel, Țara de sus, care păstrează osemintele lui Ștefan cel Mare și ale altor voievozi români, locuită dintotdeauna de români alături de care în timpul stăpînirii străine se așezaseră și alte naționalități, își ocupa, după 144 de ani, locul cuvenit în fruntariile patriei mume.

În acest sens românii din Transilvania pregăteau adunarea de la Alba Iulia. În manifestul lansat la 7/20 noiembrie 1918 se arăta că „mersul irezistibil al civilizației omenești a scos și neamul nostru românesc din întunericul robiei la lumina conștiinței de sine... Vrem să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți“⁴⁶.

⁴² *Desăvîrșirea unificării statului național român*, București, 1968, p. 368.

⁴³ Ziarele „Adevărul“ din 10 noiembrie 1918 și „Arady Közlöny“, din 21 noiembrie 1918.

⁴⁴ „Glasul Bucovinei“, anul I, nr. 1 din 22 octombrie 1918.

⁴⁵ „Românul“, an. VII, nr. 11 din 8/21 noiembrie 1918.

În editorialul *La Alba Iulia*, ziarul „Adevărul“ scria: „se vor întruni toți reprezentanții neamului românesc — și prin cuvîntul lor vor arăta lumii întregi voința întregului neam. Se va arăta în primul rînd că națiunea română, care veacuri de-a rîndul a suportat jugul robiei naționale, voiește acum să devină cu desăvîrșire liberă și să se contopească într-un singur stat național. Românii din Transilvania și din Ungaria, fără deosebire de clasă, voiesc să se unească cu frații lor de peste munți — Prin aceasta, se va înfăptui, în fine, ceea ce înaintea cu trei sute de ani a fost zădărnicit prin unelțirile barbare ale unor tirani“⁴⁷.

Adunările pentru alegerile deputaților în Marele Sfat, la care au participat țărani, muncitori, meseriași, intelectuali, femei și bărbați, vîrstnici și tineri, au afirmat solidaritatea tuturor românilor în jurul celei mai mari probleme din istoria poporului, voința lor nestrămütată, de unire. Din cele mai depărtate regiuni s-au îndreptat spre Alba Iulia zeci de mii de români, unii pornind la drum aproape imediat ce a fost comunicată data și locul Adunării, toți cîntînd „Deșteaptă-te române“ și purtînd steaguri tricolore. „N-avem nevoie să ne-o spunem unul altuia — scria în acele zile militantul socialist Ilie Cristea, în ziarul „*Glasul Ardealului*“ — e destul să ne privim în ochi pentru ca să ne convingem că ceasul a sosit. Cuvîntul, păstrat pînă acum în cutele cele mai adînci ale sufletului, se va rosti unanim, măreț și nestrămütat. Unirea noastră va fi indiscutabilă“⁴⁸.

Alba-Iulia — locul de convocare a adunării — era pe deplin indicat pentru desfășurarea Marelui Sfat Național; era un vechi centru al Daciei, centrul celei dintîi uniri politice a românilor sub Mihai Viteazul, locul martiriului lui Horia și Cloșca, locul întemnițării lui Avram Iancu; era orașul cu numeroase și adînci semnificații în istoria poporului român.

Cele zece zile în care s-au făcut pregătirile pentru Adunarea de la Alba Iulia au fost cele mai entuziaste, mai înfrigate și mai emoționante din istoria românilor din Transilvania, a întregului popor român, care aștepta ultimul act al desăvîrșirii unității sale statale-naționale.

La 1 decembrie 1918 s-au întrunit la Alba-Iulia, pe Cîmpul lui Horia, peste 100.000 de țărani, muncitori, intelectuali, meseriași veniți să consfințească actul legic, obiectiv și progresist de încheiere a procesului de formare a statului național român unitar. La adunare erau prezenți 1228 de delegați, aleși prin vot de cercurile electorale sau de organizațiile politice și de instituțiile din Transilvania. Au fost prezenți 150 de delegați ai social-democrației române, reprezentînd aproape 70.000 de muncitori organizați, atît români cît și de altă naționalitate.

Adunarea de la 1 decembrie 1918 a aprobat istorica „*Declarație de la Alba-Iulia*“, document memorabil al unirii, la care și-au adus contribuția toate forțele politice și sociale române din Transilvania. În Declarație se arăta: „Veacuri de-a rîndul poporul românesc adevăratul și legitimul proprietar al pămîntului ce fusese odată Dacia, a fost socotit străin și sclav pe pămîntul său

⁴⁶ „Adevărul“, an. XIV, nr. 46 din 17/30 noiembrie 1918.

⁴⁷ St. Pascu, *op. cit.*, p. 365.

⁴⁸ „Glasul Ardealului“ din 17/30 noiembrie 1918.

strămoșesc... Bucățirea trupului românesc a fost act de barbarie. Distrusă barbaria, unirea tuturor românilor într-un singur stat este ce amai firească pretențiune a civilizației⁴⁹.

Atmosfera acelor clipe de neuit era astfel redată de poetul socialist Emil Isac, într-un interviu acordat la 3 decembrie 1918 ziarului maghiar *Kolossvári Hirlap*: „Începe apoi actul oficial. Are cuvîntul Goldiș, care citește de pe hîrtie ceea ce este scris în inimi“. Nu voi relata ceea ce spunea Goldiș, căci fiecare cuvînt al lui reprezintă o bucățică de timp. Și cînd răsună cuvîntul care este singura dorință a națiunii noastre române — Unirea — se revarsă singura dorință, din mii de guri cuvintele bucuriei: românii s-au unit. Un lanț s-a sudat între inimi. El nu poate fi sfărîmat. Ceea ce a urmat mi se pare un vis. Stafetele care duc știrea. Răsună trîmbițele orchestrelor, este difuzat imnul român și masa pornește acuma în joc. Unirea s-a înfăptuit. Un popor s-a eliberat“.

Unirea, înfăptuită de masele populare, de forțele național-revoluționare, prin actele plebiscitare de la 27 martie, 28 noiembrie și 1 decembrie 1918, a constituit încununarea victorioasă a luptei seculare duse de cele mai înaintate forțe ale poporului român, de cărturarii și marii gînditori ai neamului, de întregul popor. În februarie 1919, referindu-se la actul just al desăvîrșirii unității statului național, în declarația Comitetului executiv al Partidului socialist și al Comisiei generale a sindicatelor din România se arăta: „Provinciile românești subjugate de alte națiuni nu puteau să rămîna în afară de aceste prefaceri. Locuite în marea lor majoritate de populațiune românească, apăsată de secole de dominațiunea străină, împiedicate astfel în dezvoltarea lor economică, politică și culturală, aceste provincii s-au emancipat de sub aceste dominațiuni, devenind libere. Prin dreptul de autodeterminare a națiunilor, principiu recunoscut de întregul socialism internațional, românii din teritoriile subjugate și-au manifestat prin hotărîrile adunărilor lor naționale voința de a se uni cu România pe baza revoluțiunilor votate. Ca socialiști români internaționaliști, salutăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum și respectăm legămintele de unire hotărîte... România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine⁵⁰“.

În ianuarie 1919, oamenii muncii de naționalitate germană din Transilvania, întruniți la Mediaș, au hotărît în unanimitate recunoașterea unirii Transilvaniei cu România. Printr-un manifest s-a adus la cunoștință hotărîrea populației săsești de unire cu România trimițîndu-se „poporului român salutul frățesc cu urările cordiale la îndeplinirea idealurilor sale naționale“. Aceeași atitudine au adoptat și șvabii din Banat, care, întruniți în congresul de la Timișoara, din august 1919, și-au exprimat dorința unirii lor cu România, considerînd că „hotărîrea de la Alba Iulia aeste o cheazășie pentru dezvoltarea etnică și culturală“. În ianuarie 1919, populația evreiască din

⁴⁹ *Marea Adunare Națională întrunită la Alba Iulia în ziua de 1 decembrie 1918. Acte și documente*, vol. I, p. 14—18.

⁵⁰ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, București, Ed. Politică, 1966, p. 166—167.

Transilvania a aderat și ea la hotărârea de unire a Transilvaniei cu România și făurirea statului național unitar român⁵¹.

Istoria demonstrează că formarea statului național unitar nu a fost rezultatul unui eveniment de conjunctură, nici al înțelegerilor din spatele ușilor capitate ale diplomației europene sau un dar al unor mari puteri la masa tratativelor — cum eronat și tendențios afirmă unii istorici și politologi din străinătate. Istoricii și politologii serioși, care își respectă profesia, știu că ea a fost actul energetic de voință al întregii națiuni române. Cît privește „darul“ marilor puteri, dacă este să vorbim de vreun dar, n-am putea recunoaște decât pe acela al suferințelor și jignirilor, al sărăciei pricinuite poporului român prin jafurile de proporții practice de marile puteri, care n-au lăsat să le scape conjuncturile favorabile politicii lor expansioniste în vatra etnică a românilor.

Relevînd împrejurările istorice ale desăvîrșirii acestui proces, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că „Alcătuirea statului românesc național unitar nu este deci un dar, rezultatul unor conferințe internaționale, ci rodul luptei neobosite duse de cele mai înaintate forțe ale societății, de masele largi populare pentru unire, produsul legic al dezvoltării istorice, sociale și naționale a poporului român“⁵².

Desăvîrșirea unității național-statale a României demonstrează, că tăria argumentului istoric, că acest eveniment a fost rezultatul firesc al unui proces pentru împlinirea căruia poporul român a dus o luptă milenară, iar nu o consecință a conjuncturii externe sau a unor înțelegeri intervenite la masa tratativelor. Tratatetele de pace de la Saint Germain (1919), Trianon și Paris (1920) au consfințit pe plan internațional o situație de fapt creată de lupta maselor populare. Unirea, al cărui proces s-a încheiat la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, a însemnat înfăptuirea firească a năzuinței seculare a poporului nostru, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unei necesități obiective a însăși dezvoltării istorice. Actele energice înfăptuite de națiunea română la 1859, 1877 și 1918 au dus la realizarea unității de stat, au creat condiții favorabile pentru o dezvoltare independentă, pentru progresul general al societății, contribuind la consolidarea și lărgirea pieței interne, la concentrarea economică și spirituală ale poporului român. În același timp, ele au deschis perspectiva dezvoltării mai rapide a forțelor de producție ale țării și pentru intensificarea activității forțelor sociale progresiste, a mișcării muncitorești revoluționare. Așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, „formarea statului național unitar marchează intrarea României într-un stadiu nou al evoluției sale economico-sociale, caracterizat prin creșterea rapidă a forțelor de producție și accelerarea dezvoltării capitaliste“⁵³.

⁵¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România — 1918—1921*, București, Ed. politică, 1976, p. 308—309.

⁵² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, București, Ed. politică, 1977, p. 42.

⁵³ Ibidem.

După cum este cunoscut, în componența statului național român unitar a intrat și populație de alte naționalități, fără a modifica însă caracterul unitar al României, fapt pe deplin confirmat și de evoluția sa demografică. Conform recensământului din 1930, structura etnică a României, care număra la acea dată 18.057.074 locuitori era următoarea: români — 73,0%; unguri — 7,1%; evrei — 4,01%; germani — 4,0%; ucraineni — 3,2%; bulgari — 2,0%; găguzi — 1,4%; turci, tătari — 1,1%; polonezi — 0,3%; sârbo-croați — 0,3%; greci — 0,1%. Naționalitățile conlocuitoare reprezentau deci 27% din totalul locuitorilor țării, această populație fiind așezată, în majoritatea ei, în teritoriile românești care s-au aflat vreme îndelungată sub stăpânire străină.

Făurirea unității statului român unitar după mai bine de 18 secole de luptă — cea mai mare înfăptuire națională a poporului român — a avut consecințe din cele mai profunde în viața societății românești; ea a realizat cadrul național și social-economic care a permis creșterea mai rapidă a forțelor de producție, precum și a forțelor progresiste ale societății, în frunte cu mișcarea muncitorească revoluționară, dezvoltarea luptei lor pentru progresul multilateral al României. Salutând unirea, mișcarea revoluționară a subliniat legitatea ei. Partidul Socialist și Comisia generală provizorie a sindicatelor au adresat prin ziarul „Socialismul” din 17 februarie — 2 martie 1919, un apel tuturor forțelor proletare și socialiste din teritoriile reunite „pentru unificarea lor, formînd un singur bloc socialist, un singur partid proletar care să ducă înaintea lupta clasei muncitoare din noua Românie...”. Avînd la bază concepția materialismului dialectic și istoric, partidul socialist adoptă principiile organizatorice și politice mai ferme și se unifică pe plan național, la marele congres din mai 1921. Pentru a marca atît continuitatea cît și saltul calitativ pe care îl făcea, primul partid politic unificat la scara țării întregite și-a luat denumirea de Partidul Socialist-Comunist din România.

În primii ani după unire au fost adoptate însemnate reforme cu caracter burghezo-democratic, cum au fost: votul universal, direct, egal și secret, reforma agrară, care a expropriat peste 6 milioane de hectare, reforma administrativă ș.a. În 1923 a fost adoptată o nouă Constituție care proclama caracterul unitar al statului român independent și suveran, egalitatea tuturor cetățenilor în fața legilor, fără deosebire de naționalitate.

În deceniile care au urmat a avut loc o accentuată dezvoltare a industriei, a bazei tehnico-materiale a societății, a activității politice, culturale și artistice. S-a dezvoltat în mod deosebit mișcarea muncitorească revoluționară, forțele progresiste s-au afirmat tot mai viguros pe arena vieții politice a țării. Unirea a deschis calea unității dintre muncitori, țărani, intelectuali, dintre toți fiii patriei, fără deosebire de naționalitate, care doreau ca România să se dezvolte în cadrul statului unitar, pe o cale democratică, ca problemele sociale să fie rezolvate în folosul maselor populare.

Actul unirii nu a îndeplinit însă toate așteptările maselor largi populare care luptau pentru noi condiții de viață. „Așteptările maselor muncitoare — spunea secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu —

n-au putut fi realizate, ca de altfel și în alte țări, datorită faptului că cercurile conducătoare, clasele dominante, care în anumite împrejurări au jucat un rol istoric în dezvoltarea socială, au avut limitele lor și în nici un caz nu concepeau ca puterea să fie predată poporului". La aceasta trebuie avut în vedere și faptul că o mare parte din averea poporului se afla în mâinile monopolurilor străine, ceea ce știrbea într-un anumit grad independența națională.

Continuator direct al partidului creat în 1893, a celor mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din România, partidul comunist este, în noile condiții istorice, exponentul fidel al intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor român. Minunate pagini de eroism s-a înscris sub conducerea Partidului Comunist Român în timpul luptelor revoluționare împotriva exploatării capitaliste, a monopolurilor străine, pentru independența, suveranitatea și integritatea patriei.

Insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, act energetic inițiat de Partidul Comunist Român, organizat și condus în colaborare cu alte forțe antihitleriste, expresie a voinței poporului, a marcat eliberarea țării de sub dominația fascistă, a inaugurat o nouă epocă în dezvoltarea României, epoca împlinirii idealurilor de dreptate socială și națională, pentru care au luptat nenumărate generații de înaintași, a consolidării independenței și suveranității naționale a României, a dreptului sacru al poporului român de a fi stăpîn în propria țară.

Orînduirea socialistă a soluționat problemele fundamentale ale societății românești în interesul întregului popor. Ea a lichidat înapoierea economică moștenită de la orînduirea burgheză, făurind o industrie națională puternică și modernă, ca bază trainică a progresului multilateral al țării, a bunăstării maselor, a consolidării independenței și suveranității naționale. Înfăptuirea principiilor democrației socialiste în întreaga organizare socială asigură participarea poporului la conducerea economiei, a treburilor de stat și obștești, la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a țării.

Societatea socialistă asigură continua înflorire multilaterală a personalității umane, afirmarea plenară a oamenilor muncii, manifestarea lor liberă, în condițiile împlinirii armonioase a intereselor personale cu interesele întregii colectivități.

O realizare de însemnătate istorică a politicii partidului și statului, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, este soluționarea problemei naționale în țara noastră pe baza unei concepții clare, profund științifice, umanist-revoluționară și printr-un ansamblu de măsuri politice, economice, sociale, realizîndu-se deplină egalitate în drepturi a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. Poporul român de aproape 22 de milioane, în rîndul căruia muncesc loialtă peste 1.700.000 de maghiari și secui, cca. 350.000 de germani, sași și șvabi, peste 34.000 de sîrbi, aproape 26.000 de evrei, precum și alte naționalități, reprezentînd aproape 12% din totalul populației, își consacră forțele și capacitățile pentru înfăptuirea programului Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Trăgînd învățăminte din lupta sa îndelungată și grea pentru unitate națională și independență de stat, poporul român, acționează consecvent pentru dezvoltarea prieteniei și colaborării cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu țările nealiniat, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduirea socială, militează cu fermitate pentru securitate și colaborare în Europa, pentru dezarmare și, în primul rînd, dezarmarea nucleară, pentru lichidarea subdezvoltării și realizarea unei noi ordini economice internaționale pentru afirmarea principiilor noi de relații între state, pentru edificarea unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

Întreaga politică internă a țării noastre poartă amprenta puternicei personalități a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele R. S. României, al cărui rol determinant, esențial, în elaborarea obiectivelor dezvoltării noastre economico-sociale asigură organizarea și conducerea științifică a întregii activități de aplicare în viață a programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism.

Istoria umanității demonstrează că, în toate orînduirile, imperiile se desfac sub loviturile popoarelor care vor să trăiască libere și independente și știu să-și impună voința.

În ceea ce ne privește pe noi, românii, care au cunoscut în decursul istoriei noastre consecințele nefaste ale dominației străine și prețul greu al dobîndirii unității și libertății, am rămas credincioși pămîntului nostru străvechi, străvechilor idealuri ale unirii și libertății. O dovedește aceasta politica internă și externă a partidului și statului, munca rodnică a harnicului nostru popor.

MIRCEA MUȘAT

LE PEUPLE ROUMAIN — HISTOIRE MILLENAIRE

(Résumé)

L'auteur envisage les plus importantes étapes, les moments fondamentales de l'histoire du peuple Roumain depuis l'apparition des Dacs dans l'espace carpatho-danubien jusqu'à l'accomplissement du procès de réalisation de l'état national roumain en 1918. Il y est envisagés sur la base des plus récentes investigations archéologique, et sur les plus nouveaux documents archivistiques, des étapes fondamentales comme: l'apparition de l'état dac unitaire et indépendant, le procès de la romanisation et les importantes conséquences pour toute l'ultérieure histoire des Roumains, la résistance opposée aux migrations, la formation concomitante des premières nezate et voivodate, le rôle des Principautés Roumaines devant l'invasion turque vers le centre et le ouest de l'Europe pendant les XIVe—XVe siècles. Il est souligné le rôle de grande importance de la régence de Michel le Brave, symbole de l'unité roumaine. On souligne aussi l'importance de Școala Ardeleană dans la lutte pour les droits des Roumains de Transylvanie et l'écho de cette lutte. Un intérêt particulier est réservé aux révolutions nationales de 1821 et 1848 qui ont constitué le piédestal sur lequel s'est réalisée l'Union des Principautés Roumaines en 1859 et puis l'acquisition de l'indépendance du pays en 1877.

Le moment culminant de la lutte du peuple Roumain est atteint dans cet article par l'an 1918 quand les Roumains de toutes les territoires se sont unis dans une unique patrie sur les principes les plus démocrates et progressistes, en formant la Roumanie, une Roumanie nouvelle, qui aujourd'hui est en plein procès de transformation sur de bases socialistes.